

DROŠĪ UN VESELI

KO VALSTIS VAR DARĪT, LAI NODROŠINĀTU, KA EIROPĀ
TIEK IEVĒROTAS BEZ PAVADĪBAS NEPILNGADĪGO UN NO
VECĀKIEM NOŠĪRTU BĒRNU LABĀKĀS INTERESES

DROŠI UN VESELI

KO VALSTIS VAR DARĪT, LAI NODROŠINĀTU, KA EIROPĀ TIEK IEVĒROTAS
BEZ PAVADĪBAS NEPIĻNGADĪGO UN NO VECĀKIEM NOŠĶIRTU BĒRNU
LABĀKĀS INTERESES

Šo UNHCR un UNICEF kopīgi sagatavoto izdevumu finansiāli ir atbalstījis Velsas princeses Diānas piemiņas fonds.

Projektu koordinēja UNHCR Eiropas birojs ciešā sadarbībā ar UNHCR Starptautiskās aizsardzības nodaļu, kā arī UNICEF Programmu nodaļu un Datu, pētniecības un politikas nodaļu.

Šā izdevuma tapšanā savu veikumu un pieredzi sniedza arī daudzas bērnu aizsardzībā iesaistītās personas no ES dalībvalstīm un EBTA valstīm, ieskaitot starptautiskās organizācijas, valsts un nevalstiskās organizācijas, akadēmiskās un ar aizbildniecību saistītās institūcijas. Lai iegūtu izdevuma sagatavošanai nepieciešamo informāciju, tika organizētas nacionāla līmeņa sarunas ar valdības ieinteresētajām pusēm, pilsonisko sabiedrību un bērnu tiesībsargiem, un mēs pateicamies ekspertiem, kuri atrada laiku tikties ar mums un sniegt savu viedokli.

Šī izdevuma teksta autore ir Kristīna Jespersena (*Ms. Christina Jespersen*). Pētniecību un tehnisko palīdzību ir sniegusi Nadīne Finča (*Ms. Nadine Finch*). Izdevuma sagatavošanu koordinēja Eiropas biroja vecākā politikas ierēdne Andrea Vonkeman (*Ms. Andrea Vonkeman*).

Īpaši pateicamies UNHCR kolēģiem no UNHCR valstu birojiem, kā arī UNICEF valstu komitejām, kas sniedza nodēriģu informāciju, minot piemērus no valstu prakses.

Vāka foto: © UNHCR / H. Davies

© UNHCR/UNICEF, 2014. gada oktobris

Datorsalikums un dizains: BakOS DESIGN

SATURA RĀDĪTĀJS

1. IEVADS UN PĀRSKATS	6
1.1 Situācijas raksturojums	7
1.2 Bērnu mobilitātes izpratne	8
1.3 Labāko interešu principa īstenošana praksē.....	9
1.4 Dokumenta mērķis	11
2. TIESISKAIS REGULĒJUMS UN DARBĪBAS SISTĒMA	12
2.1 Starptautiskās tiesības.....	13
2.2 Reģionālie tiesību akti un politika	14
2.3 Papildu darbības regulējums	17
3. JĒDZIENU DEFINĪCIJA	18
4. LABĀKO INTEREŠU PRINCIPA PIEMĒROŠANA EIROPAS VALSTĪS	24
4.1 Ierašanās un pirmreizējā identifikācija	25
4.2 Piekļuve teritorijai un identifikācija	27
4.3 Reģistrācija un dokumentu kārtošana	30
4.4 Nodošana valsts bērnu aizsardzības dienestam	33
4.5 Procesa plānošana.....	37
4.6 Labāko interešu principa piemērošana patvēruma un imigrācijas procedūrās.....	41
4.7 Pastāvīga risinājuma atrašana	44
4.8 Monitorings	51
5. SECINĀJUMI	52

Tabulas

1. tabula: No teorijas līdz praksei: labāko interešu principa piemērošana 18
2. tabula: No ierašanās līdz pastāvīgam risinājumam: labāko interešu principa piemērošana.....26

Teksta ailes

1. aile: Drošības mehānismi.....21
2. aile: Aizturēšana26
3. aile: Iesaistītās un ieinteresētās personas, ar ko saskaras bērns27
4. aile: Bērna labāko interešu ievērošana liela apmēra jauktās migrācijas plūsmās28
5. aile: Uzticēšanās panākšana30
6. aile: Bērna līdzdalība31
7. aile: Ģimenes meklēšana32
8. aile: Vecuma noteikšana34
9. aile: Vispusīga pieeja35
10. aile: Informācijas iegūšana.....38
11. aile: Konfidencialitāte un datu nodošana39
12. aile: Labāko interešu elementu neizsmeļošs uzskaitījums42
13. aile: Labāko interešu elementu izsvēršana43
14. aile: Labāko interešu sabalansēšana ar citiem apsvērumiem44
15. aile: Minimālie atgriešanās drošības mehānismi48
16. aile: 18 gadu vecuma sasniegšana50

1 IEVADS UN PĀRSKATS

1.1 Situācijas raksturojums

Pēdējos gados Eiropā ierodas arvien vairāk bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu. 2012. gadā Eiropas Savienībā (ES) un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas (EBTA) dalībvalstīs Islandē, Lihtenšteinā, Norvēģijā un Šveicē patvērumu lūdza 13 320 bērnu – vairāk nekā 2011. gadā, kad tādu bija 12 225¹, un 2010. gadā (10 845). 2013. gadā tika saņemti 12 430 pieteikumi.² Tomēr šie skaitļi ir tikai neliela daļa no kopējā bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu skaita, kuri neatrodas savā izcelsmes vai pastāvīgās dzīvesvietas valstī, bet uzturas ES vai EBTA valstīs.³ Daudzi bez pavadības nepilngadīgie vai no vecākiem nošķirtie bērni neregistrējas valsts institūcijās, jo nevar to izdarīt vai baidās to darīt, vai arī tādēļ, ka piederīgie, līdzilvēki vai cilvēku kontrabandisti tos mudina doties uz citu galamērķi. Ir satraucoši, ka ir arī bērni, kuri nevar sazināties ar valsts institūcijām, jo atrodas cilvēku tirgotāju kontrolē, kuri ir iecerējuši bērnus Eiropā izmantot seksuāli, nodarbināt viņus piespiedu darbā vai līdzīgiem mērķiem. Ir arī tādi bez pavadības nepilngadīgie un no vecākiem nošķirti bērni, kas skaitliski statistikas rādītājos var neatspoguļoties, jo viņi nepiesakās starptautiskajai aizsardzībai vai tiek iekļauti īpašās programmās no cilvēku tirdzniecības cietušajiem bērniem.

Bez pavadības nepilngadīgie un no vecākiem nošķirti bērni no savas izcelsmes valsts izceļo dažādu iemeslu dēļ. Iespējams, viņi bēg no vajāšanas, bruņotiem konfliktiem, izmantošanas vai nabadzības. Bērnus ceļā var būt sūtījusi arī ģimene, tāpat viņi var būt izlēmuši to darīt paši – lai izdzīvotu, iegūtu izglītību vai iestātos darbā. Ceļā bērni no pārējās ģimenes var būt nošķirti, vai arī viņi var censties atkal sastapt vecākus vai citus ģimenes locekļus. Bērni var būt kļuvuši arī par cilvēku tirgotāju upuriem. Bieži vien šie faktori savstarpēji mijiedarbojas.

Tomēr neatkarīgi no apstākļiem un iemesliem, kuru dēļ viņi pārvietojas, visiem bez pavadības nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtajiem bērniem piemīt divas nozīmīgas īpašības. Pirmkārt, runa ir par bērniem, pret kuriem vispirms ir attiecīgi jāizturas. Otrkārt, bērniem, kuri īslaicīgi vai pavisam ir zaudējuši ģimenes vides atbalstu, pienākas īpaša aizsardzība un palīdzība.⁴

Tomēr salīdzinoši lielais bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu skaits, kuri ierodas Eiropā vai pārvietojas tās iekšienē, rada valstīm daudz grūtību. Valstīm var sākt trūkt resursi, lai tikko atceļojušajiem bērniem sniegtu pienācīgu palīdzību un atbalstu, meklētu to ģimenes un noteiktu bērna labākās intereses, meklējot ilgtermiņa risinājumu. Problēmas ir arī izaicinājums valstīm, kas cenšas pildīt savas saistības, ko tās uzņēmušās ar Bērna tiesību konvenciju (BTK), ES Pamattiesību hartu, ES direktīvām un regulām.

No praktiskā viedokļa bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu problēma Eiropā ir sarežģīts jautājums, kas liek valstu institūcijām meklēt jaunus veidus, kā savstarpēji sadarboties novatoriskas pieejas un jaunu partneru meklēšanā. Šī dokumenta mērķis ir palīdzēt šajos centienos, vēršot uzmanību uz to, kā valstis var īstenot praksē BTK 3.1. pantā formulēto labāko interešu principu: “Visās darbībās attiecībā uz bērniem primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.”

¹ Eurostat dati, citēts pēc: Eiropas Komisija, *Komisijas dienestu darba dokuments par Rīcības plāna par bez pavadības nepilngadīgajiem īstenošanu*. Pievienots dokumentam: *Komisijas ziņojums Padomei un Eiropas Parlamentam, Vidusposma ziņojums: Rīcības plāna par bez pavadības nepilngadīgajiem īstenošana*, COM(2012) 554 final, 2012. gada 28. septembris, <http://goo.gl/GC5Zy2>

² Eurostat statistika par 2012. un 2013. gadu ir pieejama: <http://goo.gl/W5bgmY>

³ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (FRA), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, 2011. gada decembris, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4e539f1c2.html> Skat. arī Eiropas Savienība: Eiropas Komisija, *Komisijas Paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Rīcības plāns par bez pavadības nepilngadīgajiem (2010.–2014. gads)*, 2010. gada 6. maijs, COM(2010) 213/3, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bfe89602.html>

⁴ Skat. 20. pantu, ANO Ģenerālā asambleja, *Bērna tiesību konvencija*, 1989. gada 20. novembris, *United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3*, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b38f0.html>

1.2 Bērnu mobilitātes izpratne

Patstāvīgi migrējošo bērnu īpašā neaizsargātība un vajadzība pēc aizsardzības ir iztīrāta zinātniskos pētījumos. UNICEF, Starptautiskā Migrācijas organizācija (IOM) un Starptautiskā Darba organizācija (SDO) kopā ar vairākām nevalstiskajām organizācijām⁵ pētīja mobilitātes dinamiku Rietumāfrikas bērnu un jauniešu vidū, palīdzot izprast arvien izplatītāko fenomenu. 2014. gada UNHCR pētījumā minētā dinamika tika aplūkota arī attiecībā uz bērniem, kuri atstāj Centrālameriku un Meksiku.⁶ UNHCR vadītā starptautu pētījumā tika dokumentēts bērnu ceļš pa nozīmīgu tranzītmarsrutu ES, Grieķijā, Itālijā un Francijā, un ieteikts risināt aizsardzības neesamību, pievērsties bērnu uzņemšanai, konsultēšanai un pārsūtīšanai.⁷ No cilvēku tirdzniecības Eiropā cietušo bērnu situāciju ir uzsvēruši vairāki UNICEF pētījumi,⁸ no kuriem *Bērnu tirdzniecība ziemeļvalstīs: Pārskatot stratēģiju un valstu reakciju*⁹ iztīrā konkrētus politikas ieteikumus attiecībā uz pasākumiem bērna labāko interešu ievērošanai, tostarp nepieciešamību formalizēt šos pasākumus, izmantojot labāko interešu noteikšanas (LIN) procesu. Pētījumā, ko veica Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (FRA), akcentēja šādu bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu

⁵ PLAN, WARO, ENDA, Jeunesse Action, AMWCY, SDO, Terre des hommes Foundation, IOM, Aide à l'Enfance-Suède, UNICEF WCARO, *Which Protection for Children Involved in Mobility in West Africa? Our positions and recommendations, Project of Joint Regional Study on the Mobility of Children and Youths in West Africa*, 2011. gada jūnijs, <http://goo.gl/Y1fk7q>

⁶ UNHCR, *Children on the Run: Unaccompanied Children Leaving Central America and Mexico and the need for International Protection*, 2014. gada marts, <http://www.refworld.org/docid/532180c24.html>

⁷ UNHCR, *Protecting children on the move*, 2012. gada jūlijs. <http://www.refworld.org/docid/522852c34.html>

⁸ Kopsavilkums pieejams: UNICEF, *Child Trafficking in Europe. A Broad Vision to Put Children First*. 2007. gada oktobris, http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ct_in_europe_full.pdf

⁹ UNICEF, Innocenti pētniecības centrs, *Child Trafficking in the Nordic Countries: Rethinking strategies and national responses*, 2011. gada decembris, http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/nordic_countries.pdf

specifiskās aizsardzības problēmas.¹⁰ Arī OHCHR un UNICEF kopīgi veiktajā pētījumā par BTK 3. panta īstenošanu tiesu praksē tika uzsvērtas tiesu prakse labāko interešu principa piemērošanā jautājumos par migrantu bērniem.¹¹ Divos 2010. gadā UNHCR pasūtītajos pētījumos,¹² kuros tika vērtēta situācija, kādā atrodas Eiropā ieceļojoši afgāņu bērni, tika izcelta nepieciešamība industrializētās valstīs ieviest labāko interešu noteikšanas (LIN) procedūras. Šajos pētījumos arī tika atzīts, ka 2008. gada UNHCR Vadlīnijas par bērna labāko interešu noteikšanu¹³ un UNHCR Praktiskā rokasgrāmata UNHCR LIN vadlīniju ieviešanā¹⁴ tika izstrādātas situācijām, kad aizsardzības pasākumus organizē UNHCR ar tā partneriem, un bez būtiskas pārveidošanas nav piemērojamas industrializētās valstīs, kurās lielākoties ir labāk attīstītas bērnu tiesību aizsardzības, patvēruma un imigrācijas sistēmas.

1.3 Labāko interešu principa īstenošana praksē

Pēdējos gados būtiskas pūles ir veltītas, lai labāko interešu principu integrētu politikas plānošanā un tiesību aktos. Šo procesu galvenokārt virzījusi BTK ieviešana nacionālajās tiesībās, kā arī reģionālie politikas pasākumi, piemēram, Eiropas Komisijas Rīcības plāns (2010.–2014. gads) par bez pavadībasm nepilngadīgajiem.¹⁵

Ar Rīcības plānu Komisija atzina, ka šo bērnu aizsardzībai ir nepieciešama vienota pieeja ES līmenī, uzsvērot, ka risinājumam jābūt pastāvīgam. Tas var paredzēt bērna atgriešanos un reintegrāciju izcelsmes valstī, starptautiskās aizsardzības statusa vai cita statusa piešķiršanu, ļaujot bērniem sekmīgi integrēties rezidences valstī, vai trešās valsts risinājumu. Tomēr piemērotāko risinājumu konkrētajam bērnam iespējams noteikt vienīgi tad, ja ir izvērtēts, kas būtu viņa labākajās interesēs.

UNICEF un UNHCR vēlas atbalstīt valstis optimālā risinājuma meklējumos, kā ievērot to pienākumu aizsargāt bez pavadības un atšķirtu nepilngadīgo tiesības un labākās intereses Eiropā. Bērni, kuriem nav vecāku aizsardzības, savu tiesību aizstāvībā ir atkarīgi no valstīm. Rast jaunus risinājumus šī mērķa sasniegšanai kļūst arvien sarežģītāk, bet tā aktualitāte nemazinās.

¹⁰ FRA, *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States: comparative report*, 2010. gada decembris, <http://www.refworld.org/docid/4ecf71aeb.html><http://www.refworld.org/docid/4ecf71aeb.html>

¹¹ UNICEF, *Judicial Implementation of Article 3 of the Convention on the Rights of the Child in Europe: The case of migrant children including unaccompanied children*, 2012. gada jūnijs, <http://www.refworld.org/docid/513ae842.html>

¹² UNHCR, *Trees only move in the wind: a study of unaccompanied Afghan children in Europe*, 2010. gada jūnijs, PDES, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4c21ae2a2.html> UNHCR, *Voices of Afghan Children – A Study on Asylum-seeking Children in Sweden*, 2010. gada jūnijs, <http://www.refworld.org/docid/4c19ec7f2.html>

¹³ UNHCR, *Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*, 2008. gada maijs, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48480c342.html>

¹⁴ UNHCR, *Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines*, 2011. gada novembris, <http://www.refworld.org/docid/4e4a57d02.html>

¹⁵ Eiropas Komisija, *Komisijas Paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Rīcības plāns par bez pavadībasm nepilngadīgiem (2010.–2014. gads)*, 2010. gada 6. maijs, COM(2010) 213/3, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bfe89602.html>

UNHCR mandāts, ko paredz tā statūti,¹⁶ ir sniegt starptautisko aizsardzību un rast pastāvīgus risinājumus¹⁷ bēgļu grūtībām. Ņemot vērā, ka ievērojama daļa piespiedu kārtā pārvietoto personu ir bērni, kurus īpaši apdraud ar aizsardzību saistīti riski, viņu īpašo vajadzību risināšanai ir augsta prioritāte. UNHCR apņemšanās aizsargāt piespiedu kārtā pārvietotus bērnus tika atkārtoti apstiprināta 2012.gada jūnijā publicētajā *Bērnu aizsardzības regulējumā*.¹⁸ Regulējumā centrālā loma UNHCR aizsardzības mandātā veltīta Bērna tiesību konvencijai un tas ir balstīts uz UNHCR politiku un esošajām vadlīnijām par bērnu aizsardzību, kā arī attiecīgajiem Izpildkomitejas secinājumiem.¹⁹

ANO Ģenerālā asambleja ir **pilnvarojusi UNICEF** aizstāvēt bērnu tiesības, palīdzēt nodrošināt to pamatvajadzības un paplašināt bērnu iespējas pilnībā sasniegt savu potenciālu. UNICEF savā darbībā vadās pēc BTK un cenšas noteikt bērnu tiesībām juridiska pienākuma statusu, nodrošinot, ka tiek ievēroti ētikas principi un starptautiskie standarti attiekmē pret bērniem. UNICEF ir apņēmusies nodrošināt īpašu aizsardzību vismazāk aizsargātajiem bērniem. Bērnu tiesību aizstāvība ir gan UNICEF kā starptautiskas organizācijas, gan industrializēto valstu UNICEF nacionālo komiteju pamatfunkcija. Saskaņā ar UNICEF Bērnu aizsardzības stratēģijā²⁰ minēto “UNICEF ar atbalsta pasākumiem veicinās bērnu aizsardzību kā attīstītājās, tā jaunattīstības valstīs uz pētījumu un pierādījumu pamata, izmantojot esošās partnerattiecības un jaunas iespējas.”

¹⁶ ANO Ģenerālā asambleja, *ANO Augstā komisāra bēgļu lietās biroja statūti*, 1950. gada 14. decembris, A/RES/428(V), <http://goo.gl/9ma5cX> (“UNHCR Statūti”).

¹⁷ Skat. ANO Augstā komisāra bēgļu lietās biroja statūtu 1. pantu (pieņemti 1950. gada 14. decembrī ar ANO Ģenerālās asamblejas rezolūciju 428(V), A/RES/428(V)). Statūti tieši pilnvaro Augsto komisāru sniegt palīdzību arī, “atbalstot valstu Valdību un privātos pūliņus, kas veicina bēgļu brīvprātīgu repatriāciju vai asimilāciju jaunajās Valstīs” (8. panta (c) punkts) un mudina valstis sadarboties bēgļu asimilācijas veicināšanā, sevišķi, veicinot to naturalizāciju (2. panta (e) punkts). Attiecībā uz pārvietošanu uz trešo valsti skat. UNHCR statūtu 9. pantu; skat. arī 2. panta (f) punktu par ceļošanas un citiem dokumentiem, lai būtu iespējama pārvietošana; 2. panta (g) punktu un 8. panta (e) punktu par bēgļu mantas pārvešanu uz trešajām valstīm. ANO Ģenerālā asambleja, *ANO Augstā komisāra bēgļu lietās biroja statūti*, 1950. gada 14. decembris, A/RES/428(V), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3628.html>

¹⁸ UNHCR, *A Framework for the Protection of Children*, 2012. gada jūnijs, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4fe875682.html>

¹⁹ Tie ir, piemēram: *UNHCR Guidelines on Policies and Procedures in Dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*, 1997. gada februāris, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3360.html> UNHCR *Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*, 2008. gada maijs, <http://www.refworld.org/docid/48480c342.html> UNHCR, *UNHCR Guidelines on International Protection No. 8: Child Asylum Claims under Articles 1(A) 2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, 2009. gada decembris, HCR/GIP/09/08, <http://www.refworld.org/docid/4b2f4f6d2.html> UNHCR, *Field Handbook for the Implementation of the UNHCR BID Guidelines*, 2011. gada novembris, <http://www.refworld.org/docid/4e4a57d02.html> un Augstā komisāra programmas izpildkomiteja, *Conclusion No. 107 on Children at Risk*, 2007. gada 5. oktobris, Nr. 107(LVIII) – 2007, <http://www.refworld.org/docid/471897232.html>

²⁰ UNICEF, *Child Protection Strategy*, 2008. gada maijs, http://www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf

1.4 Dokumenta mērķis

Dokumenta mērķis ir sniegt atbalstu ES un EBTA valstīm bērna labāko interešu principa kā nozīmīga apsvēruma piemērošanā, saskaroties ar bez pavadības nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtiem bērniem savā teritorijā. Dokumentā secināts, ka principa piemērošana var izpausties dažādi, tādēļ tajā netiek uzsvērts, ka tā vai cita struktūra vai procedūra ir obligāta pretēji citām. Tomēr tajā ir sniegti ieteikumi valstīm, kādi elementi būtu jāiekļauj, lai ievērotu starptautiski tiesiskos standartus un saistības.

Ievērojot jau paveiktā darba nozīmību un pieejamo plašo pieredzi, dokumentā ir sniegti piemēri no ES dalībvalstu un atsevišķu citu valstu prakses. Šie ievēribas cienīgie prakses piemēri atspoguļo stāvokli konkrētā brīdī un ir izvēlēti nolūkā ilustrēt iespējamus veidus, kā var tikt strukturētas procedūras, un iedvesmot bērnu aizsardzības sistēmas turpmākas attīstības ceļus, rodoties jaunām vajadzībām un sistēmas prasībām. Šī dokumenta izdošanas laikā vairākas valstis formulē un sāk īstenot procedūras un kārtību, lai iedzīvinātu labāko interešu ievērošanas principu, un mēs ceram, ka šis dokuments tām sniegs noderīgu informāciju.

Šis dokuments galvenokārt paredzēts politikas plānotājiem un publiskajām un privātajām institūcijām ES un EBTA valstīs, kuru mērķis ir ieviest vai uzlabot kārtību, kādā tiek identificēti bez pavadības nepilngadīgie un no vecākiem nošķirti bērni, vēršot pastiprinātu uzmanību to labākajām interesēm, tajā skaitā pastāvīgu risinājumu meklēšanā. Tas varētu interesēt arī citas bērnu aizsardzības sistēmās iesaistītās personas, piemēram, juristus, sociālos darbiniekus, pārstāvjus/aizbildņus, tiesu varas amatpersonas un bērnu tiesībsargus. Kaut arī dokumenta tapšanā ir izmantots reģionālā līmenī īstenotais tiesiskais un politiskais regulējums, BTK 3. pantā ietvertais labāko interešu princips ir saistošs visām valstīm, kas ir ratificējušas šo konvenciju. Tādējādi dokuments varētu kalpot par iedvesmas avotu arī citām valstīm, kas izstrādā vai uzlabo bērnu tiesību aizsardzības, starptautiskās aizsardzības un imigrācijas sistēmas.

2 TIESISKAIS REGULĒJUMS UN DARBĪBAS SISTĒMA

Bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu tiesības ir nostiprinātas gan starptautisko, gan reģionālo tiesību normās, un tiek iedzīvinātas Eiropas tiesībpolitikā un vadlīnijās. Lai gan plašāks juridiskais izklāsts nav šī dokumenta mērķis, šajā sadaļā uzziņas atvieglošanai ir īsi aplūkots ar labāko interešu principu saistītais tiesiskais regulējums, kas atgādina par tiesisko pamatu, uz ko ir balstīts šis dokuments.

2.1 Starptautiskās tiesības

1989. gada 20. novembrī ANO Ģenerālās asamblejas pieņemto Bērna tiesību konvenciju²¹ nav ratificējušas tikai trīs²² Apvienoto Nāciju Organizācijas dalībvalstis.

Konvencija ir galvenais bērnu aizsardzības tiesību akts. Tā paredz četrus galvenos principus:

- Bērna **intereses** (3. pants)

- **Diskriminācijas aizliegumu** (2. pants)

- **Tiesības uz dzīvību un izdzīvošanu**, un **attīstību** (6. pants)

- **Tiesības tikt uzklautam** (12. pants)

Bez šiem četriem principiem BTK paredz vairākas pamattiesības, kuru vidū ir aizsardzība pret aizskārumiem, izmantošanu un nerūpēšanos, kā arī bērna fiziskās un intelektuālās attīstības nozīme. Tā īpaši pievēršas ģimenes lomai bērna aprūpē, bez ģimenes vides palikušo bērnu īpašajām vajadzībām pēc aizsardzības, nepilngadīgo patvēruma meklētāju un bēgļu vajadzībām.

Bērnu tiesību komiteja publicē Vispārējos komentārus, lai sniegtu valstīm autoritatīvus norādījumus BTK interpretācijā un īstenošanā. Attiecībā uz bez pavadībasm un atšķirti nepilngadīgajiem visbiežāk izmantotajiem ir BTK 6. Vispārējais komentārs par ricību ar bez pavadībasm nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtiem bērniem ārpus to izcelsmes valsts,²³ BTK 12. Vispārējais komentārs par bērna tiesībām tikt uzklautam,²⁴ BTK 14. Vispārējais komentārs par bērna interesēm²⁵ un BTK 5. Vispārējais komentārs par vispārējiem īstenošanas pasākumiem.²⁶

²¹ ANO Ģenerālā asambleja, *Bērna tiesību konvencija*, 1989. gada 20. novembris, *United Nations, Treaty Series*, vol. 1577, p. 3, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b38f0.html>

²² Somālija, Dienvidsudāna un Amerikas Savienotās Valstis.

²³ ANO Bērnu tiesību komiteja, *CRC General Comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin*, 2005. gada 1. septembris, CRC/GC/2005/6, <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

²⁴ ANO Bērna tiesību komiteja, *CRC General Comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard*, 2009. gada 20. jūlijs, CRC/C/GC/12, <http://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

²⁵ ANO Bērna tiesību komiteja, *CRC General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, 2013. gada 29. maijs, CRC /C/GC/14, <http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>

²⁶ ANO Bērna tiesību komiteja, *General Comment No. 5 (2003) General Measures of Implementation*, 2003. gada 27. novembris, CRC/GC/2003/5, <http://www.refworld.org/docid/4538834f11.html>

2.2 Reģionālie tiesību akti un politika

Eiropas Padomes tiesisko regulējumu cilvēktiesību aizsardzībai veido dažādi cilvēktiesību akti, no kuriem divi svarīgākie ir Eiropas Cilvēktiesību konvencija (ECTK)²⁷ un Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību (Cilvēku tirdzniecības konvencija).²⁸

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas²⁹ 24. pantā norādīts, ka bērniem ir tiesības uz viņu labklājībai nepieciešamo aizsardzību, un visās darbībās, kas attiecas uz bērniem, neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts iestādes vai privātas iestādes, pirmkārt jāņem vērā bērna intereses.

2010. gada maijā, reaģējot uz Stokholmas programmu,³⁰ kurā noteiktas ES prioritātes tiesiskuma, brīvības un drošības telpā, ieskaitot robežkontroli un neaizsargāto personu starptautisko aizsardzību 2010.–2014. gadam, Eiropas Komisija izveidoja Rīcības plānu par bez pavadībasm nepilngadīgajiem (2010.–2014. gads).³¹ Šie dokumenti ieteica kopēju visām ES valstīm izmantojamu pieeju šādu bērnu uzņemšanā un to situācijas pastāvīgu risinājumu identificēšanā. Rīcības plāns nav saistošs ES dalībvalstīm. Tomēr tajā konkrēti minēts, ka ES tiesību akti un finanšu instrumenti patvēruma, imigrācijas un cilvēku tirdzniecības jomā tieši vai netieši pievēršas bez pavadības nepilngadīgo īpašajai situācijai un nodrošina viņu tiesību pastiprinātu aizsardzību.³²

ES Cilvēku tirdzniecības apkarošanas stratēģija arī paredz svarīgus noteikumus bērna interešu ievērošanai, sevišķi attiecībā uz bērniem, kuri cietuši no cilvēku tirdzniecības, un pilnvaro FRA izstrādāt aizbildniecības un juridiskās pārstāvības modeli bērniem, kuri cietuši no cilvēku tirdzniecības.³³

Vairākas ES direktīvas un regulas, kas attiecas uz trešo valstu pilsoņiem, ieskaitot personas, kurām varētu būt nepieciešama starptautiskā aizsardzība, tieši min bērnu tiesības un konkrēti bērnu interešu aizsardzības principu. Hronoloģiskā secībā tās ir:

- Ģimeņu atkalapvienošanas direktīva³⁴
- Direktīva par uzturēšanās atļauju izsniegšanu cilvēku tirdzniecības upuriem³⁵
- Atgriešanās direktīva³⁶

²⁷ Eiropas Padome, *Eiropas Padomes Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija ar grozījumiem, kas izdarīti ar 11. un 14. protokolu*, 1950. gada 4. novembris, ETS 5, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3b04.html>

²⁸ Eiropas Padome, *Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību*, 2005. gada 16. maijs, CETS 197, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/43fded544.html>

²⁹ Eiropas Savienība, *Eiropas Savienības Pamattiesību harta*, 2012. gada 26. oktobris, 2012/C 326/02, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b70.html>

³⁰ Eiropas Komisija, *Komisijas galīgais paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu Komitejai, Brīvības, drošības un tiesiskuma telpas nodrošināšana Eiropas pilsoņiem, Stokholmas programmas īstenošanas rīcības plāns*, 2010. gada 24. aprīlis, COM(2010) 171, <http://goo.gl/rssDN>

³¹ Eiropas Komisija, *Komisijas Paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Rīcības plāns par bez pavadībasm nepilngadīgajiem (2010.–2014. gads)*, 2010. gada 6. maijs, COM(2010) 213/3, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bfe89602.html>

³² Beidzoties 2010.–2014. gada Rīcības plānam par bez pavadībasm nepilngadīgajiem, EK izvērtēs Rīcības plānu. Eiropas Parlaments 2013. gada 12. septembra rezolūcijā par stāvokli saistībā ar bez pavadībasm nepilngadīgajiem ES (2012/2263(INI) ir aicinājis izstrādāt stratēģiskas vadlīnijas, <http://goo.gl/IUkqmj>

³³ FRA, *Guardianship for children deprived of parental care – A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking*, <http://goo.gl/Ytfu4O>

³⁴ Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Direktīva 2003/86/EK (2003. gada 22. septembris) par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanas*, 2003. gada 3. oktobrī, <http://goo.gl/8uRUl>

³⁵ Eiropas Savienības Padome, *Padomes Direktīva 2004/81/EK (2004. gada 29. aprīlis) par uzturēšanās atļaujām, kas izdotas tādiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri ir cilvēku tirdzniecības upuri vai bijuši iesaistīti darbībās, kas veicina nelegālo imigrāciju, kuri sadarbojas ar kompetentajām iestādēm*, 2004. gada 6. augusts, <http://goo.gl/m1Dd4z>

³⁶ Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/115/EK (2008. gada 16. decembris) par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi*, 2008. gada 24. decembris, <http://goo.gl/b4mct>

- Cilvēku tirdzniecības novēršanas direktīva³⁷
- ES Ilgtermiņa uzturēšanās direktīva³⁸
- Šengenas Robežu kodekss³⁹

ES ir pieņēmusi piecus otrā līmeņa aktus, kuri veido kopējo Eiropas patvēruma sistēmu (KEPS), proti:

- Pārstrādātā Kvalifikācijas direktīva⁴⁰
- Pārstrādātās Dublinas un EURODAC regulas⁴¹
- Pārstrādātā Patvēruma procedūru direktīva⁴²
- Pārstrādātā Uzņemšanas nosacījumu direktīva⁴³

Šie tiesību un rīcībpolitikas instrumenti nostiprina labāko interešu principu un nodrošina svarīgus drošības mehānismus un standartus, kas jāievēro ES dalībvalstīm. Regulas stājās spēkā 2014. gada janvārī. Pareizs, ka direktīvu transponēšana nacionālajos tiesību aktos notiks līdz 2015. gada 20. jūlijam.

³⁷ Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkaršanu un cietušo aizsardzību*, OV L 101, 2011. gada 15. aprīlis, <http://goo.gl/qNBHYk>

³⁸ Eiropas Savienības Padome, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/51/ES (2011. gada 11. maijs), ar ko groza Padomes Direktīvu 2003/109/EK, iekļaujot tās darbības jomā starptautiskās aizsardzības saņēmējus (dokuments attiecas uz EEZ)*, 2011. gada 19. maijs, <http://goo.gl/6w0I7L>

³⁹ Eiropas Savienības Padome un Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 610/2013 (2013. gada 26. jūnijs), ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 562/2006, ar kuru ievieš Kopienas Kodeksu par noteikumiem, kas reglamentē personu pārvietošanos pār robežām (Šengenas Robežu kodekss), Konvenciju, ar ko īsteno Šengenas nolikumu, Padomes Regulu (EK) Nr. 1683/95 un Regulu (EK) Nr. 539/2001, un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 767/2008 un Regulu (EK) Nr. 810/2009*, 2013. gada 29. jūnijs, <http://goo.gl/XPjE1b>

⁴⁰ Eiropas Savienības Padome, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/95/ES (2011. gada 13. decembris) par standartiem, lai trešo valstu valstspiederīgos vai bezvalstniekus kvalificētu kā starptautiskās aizsardzības saņēmējus, par bēgļu vai personu, kas tiesīgas saņemt alternatīvo aizsardzību, vienotu statusu, un par piešķirtās aizsardzības saturu (pārstrādāta versija)*, OV L 337, 2011. gada decembris, 9.-26. lpp., <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f197df02.html>

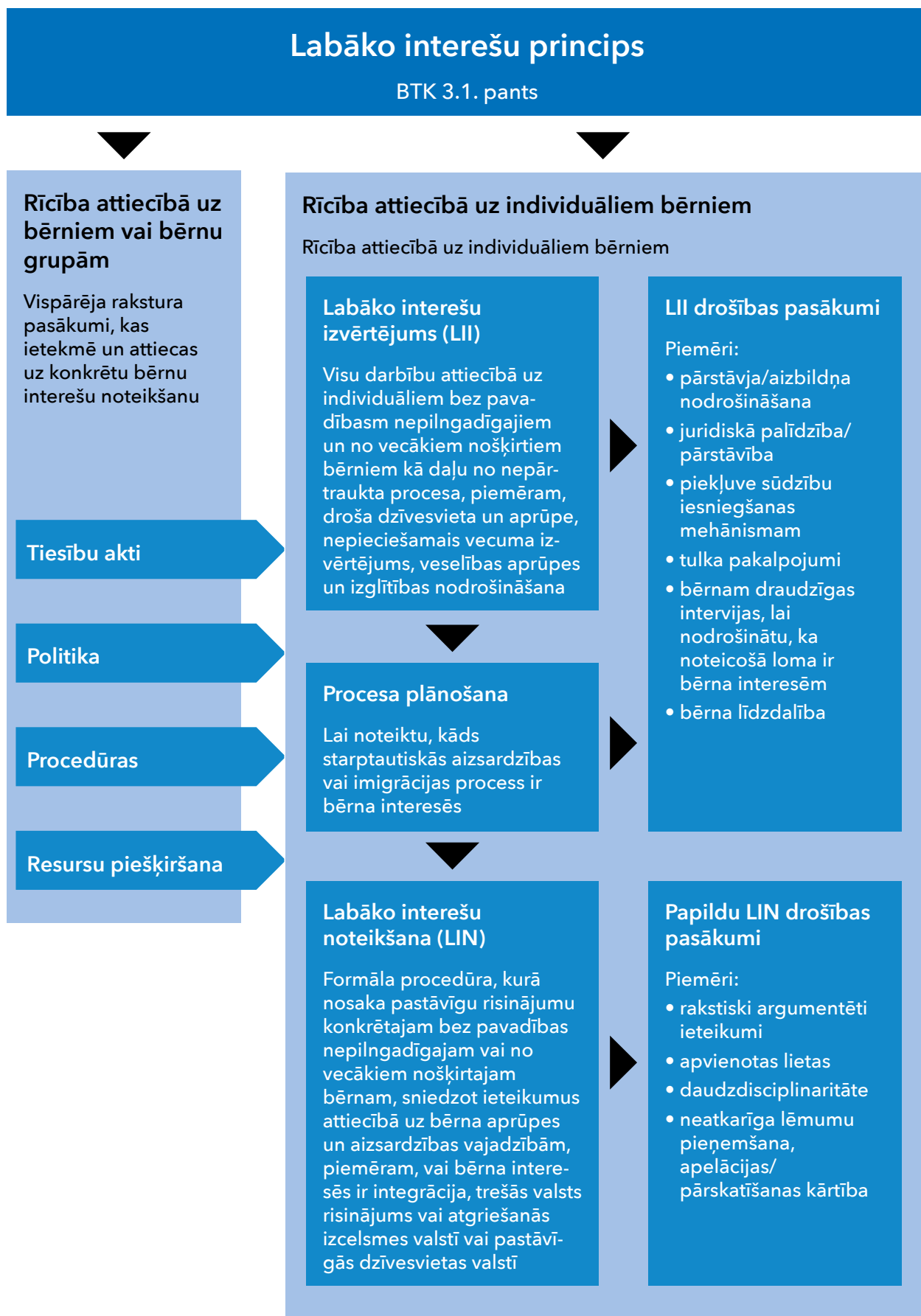
⁴¹ Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 604/2013 (2013. gada 26. jūnijs), ar ko paredz kritērijus un mehānismus, lai noteiktu dalībvalsti, kura ir atbildīga par trešās valsts valstspiederīgā vai bezvalstnieka starptautiskās aizsardzības pieteikuma izskatīšanu, kas iesniegts kādā no dalībvalstīm (pārstrādāta redakcija)*, 2013. gada 29. jūnijs, <http://goo.gl/XnJ2mV>, un Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 603/2013 (2013. gada 26. jūnijs) par pirkstu nospiedumu salīdzināšanas sistēmas Eurodac izveidi, lai efektīvi piemērotu Regulu (ES) Nr. 604/2013, ar ko paredz kritērijus un mehānismus, lai noteiktu dalībvalsti, kura ir atbildīga par trešās valsts valstspiederīgā vai bezvalstnieka starptautiskās aizsardzības pieteikuma izskatīšanu, kas iesniegts kādā no dalībvalstīm, un par dalībvalstu tiesibaizsardzības iestāžu un Eiropola pieprasījumiem veikt salīdzināšanu ar Eurodac datiem tiesibaizsardzības nolūkos, un ar kuru groza Regulu (ES) Nr. 1077/2011, ar ko izveido Eiropas Aģentūru lielapjoma IT sistēmu darbības pārvaldībai brīvības, drošības un tiesiskuma telpā (pārstrādāta redakcija)*, 2013. gada 9. jūnijs, <http://goo.gl/W0nYKA>

⁴² Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/32/ES (2013. gada 26. jūnijs) par kopējām procedūrām starptautiskās aizsardzības statusa piešķiršanai un atņemšanai (pārstrādāta redakcija)*, 2013. gada 29. jūnijs, L 180/60, <http://www.refworld.org/pdfid/51d29b224.pdf>

⁴³ Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/33/ES (2013. gada 26. jūnijs), ar ko nosaka standartus starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju uzņemšanai (pārstrādāta redakcija)*, 2013. gada 26. jūnijs, <http://goo.gl/rn9hMT>

1. tabula:

No teorijas līdz praksei: labāko interešu principa piemērošana

2.3 Papildu darbības regulējums

Šajā dokumentā izmantota informācija no citiem darbības regulējumiem, galvenokārt UNICEF un UNCHR izstrādātajiem norādījumiem attiecīgo organizāciju pilnvaru īstenošanai, sevišķi attiecībā uz bez pavadības nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtiem bērniem. Tajā ir iekļauti arī atbalstītie citu organizāciju paziņojumi vai kopīgie paziņojumi. Tās ir:

- UNHCR Vadlīnijas par bēgļu bērnu aizsardzību un aprūpi (1994)⁴⁴
- UNHCR izpildkomitejas 107. secinājumi par riskam pakļautiem bērniem⁴⁵
- UNHCR Labāko interešu noteikšanas vadlīnijas (2008)⁴⁶
- UNHCR 8. Vadlīnijas par starptautisko aizsardzību: Bērnu pieteikumi par patvēruma piešķiršanu saskaņā ar 1951. gada konvencijas 1. panta A daļas 2. punktu un 1. panta F daļu, un/vai 1967. gada protokolu par bēgļa statusu (2009. gads).⁴⁷
- UNHCR Praktiskā LIN rokasgrāmata (2011)⁴⁸
- UNHCR *A Framework for the Protection of Children* (2012. gads)⁴⁹
- UNHCR *Child Protection Issue Brief: Child-friendly procedures* (drīzumā)
- UNICEF Vadlīnijas par bērnu tirdzniecības upuru aizsardzību (2006)⁵⁰
- UNICEF Rokasgrāmata par bērnu tirdzniecības upuru tiesību aizsardzību Eiropā (2006)⁵¹
- UNICEF Bērnu aizsardzības stratēģija⁵²
- UNICEF, *Age Assessment: A Technical Note* (2013)⁵³
- Apvienotais ANO komentārs par ES cilvēktirdzniecības direktīvu⁵⁴
- Atšķirtu bērnu Eiropā programma (SCEP) Labās prakses apliecinājums (4. izdevums) (atbalsta UNICEF un UNCHR)⁵⁵

⁴⁴ UNHCR, *Refugee Children: Guidelines on Protection and Care*, Ženēva, 1994. gads, <http://www.unhcr.org/3b84c6c67.html>

⁴⁵ Augstā komisāra programmas izpildkomiteja, *Conclusion on Children at Risk*, 2007. gada 5. oktobris, No. 107 (LVIII), <http://www.unhcr.org/4717625c2.html>

⁴⁶ UNHCR, *Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*, 2008. gada maijs, <http://www.unhcr.org/4566b16b2.pdf>

⁴⁷ UNHCR, *Guidelines on International Protection No. 8: Child Asylum Claims under Articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, 2009. gada decembris <http://www.refworld.org/docid/4b2f4f6d2.html>

⁴⁸ UNHCR, *Field Handbook for the Implementation of the UNHCR BID Guidelines*, 2011. gada novembris, <http://www.refworld.org/docid/4e4a57d02.html>

⁴⁹ UNHCR, *A Framework for the Protection of Children*, 2012. gada jūnijs, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4fe875682.html>

⁵⁰ UNICEF, *Guidelines on the Protection of Victims of Child Trafficking*, 2006. gada septembris, http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf

⁵¹ UNICEF, *Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe*, 2006, <http://goo.gl/rJCicC>

⁵² UNICEF, *Child Protection Strategy*, 2008. gada maijs, http://www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf

⁵³ UNICEF, *Age Assessment: A Technical Note*, 2013. gada janvāris, <http://www.refworld.org/docid/5130659f2.html>

⁵⁴ UNHCR, OHCHR, UNICEF, UNDOC, UN Women un SDO, *Joint UN Commentary on the EU Directive. A Human Rights-Based Approach. Prevent, Combat, Protect: Human Trafficking*, 2011. gada novembris, <http://goo.gl/okpWUB>

⁵⁵ Atšķirtu bērnu Eiropā programma SCEP *Statement of Good Practice*, 2010. gada marts, 4. pārstrādātais izdevums, <http://www.refworld.org/docid/415450694.html>

3 JĒDZIENU DEFINĪCIJA

Šajā dokumentā ir minēts labāko interešu princips, saistot to ar ANO Bērna tiesību konvencijas (BTK) 3.1. pantu, kas paredz:

“*Visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.*”

Labāko interešu princips bez diskriminācijas attiecas uz visiem bērniem, tostarp bez pavadības nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtiem bērniem, kuri ir apdraudēti ārpus savas izcelsmes valsts.⁵⁶ To piemēro neatkarīgi no tā, vai bērni ir šīs vai citas valsts piederīgie, ES pilsoņi, trešo valstu pilsoņi vai bezvalstnieki.

Saskaņā ar BTK 1. pantu **bērns** ir ikviens cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu, ja vien saskaņā ar attiecīgiem tiesību aktiem pilngadība neiestājas agrāk. Līdz ar to jebkura persona, kurai vēl nav 18 gadu, ir jāuzskata par bērnu neatkarīgi no brieduma līmeņa, ja vien bērnam piemērojami normatīvie akti neparedz pretējo.

Labāko interešu princips attiecas uz darbībām, kas skar bērnus kā grupu, piemēram, valstij pieņemot normatīvos aktus, nosakot politiku vai piešķirot resursus, kā arī visām darbībām, kas skar konkrētus bērnus. (Skat. 1. aili “No teorijas līdz praksei: labāko interešu principa piemērošana.”)

Bērnu tiesību komiteja bērna intereses BTK 14. Vispārējā komentārā⁵⁷ definē kā trejādi izprotamu jēdzienu:

- **Materiālo tiesību norma:** bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvēruma būtu viņu intereses.

- **Tiesību princips:** ja tiesību normu iespējams interpretēt vairāk nekā vienā veidā, tad jāizvēlas tā interpretācija, kas visvairāk atbilst bērna interesēm.

- **Procedūras noteikums:** ja ir jāpieņem lēmums, kas ietekmēs kādu konkrētu bērnu, konkrētu bērnu grupu vai bērnus vispār, lēmuma pieņemšanas procesā ir jāizvērtē lēmuma iespējamā ietekme (pozitīva vai negatīva) uz attiecīgo bērnu.

Labāko interešu izvērtēšanas (LII) un labāko interešu noteikšanas (LIN) jēdzieni ir jāsaprot kā daļa no viena un tā paša procesa, kas faktiski sākas uzreiz pēc bez pavadības nepilngadīgā vai no vecākiem nošķirta bērna atrašanās, un beidzas brīdī, kad ir rasts pastāvīgs risinājums situācijai, kurā nepilngadīgais ir ticis nošķirts un pārvietots no savas izcelsmes valsts vai pastāvīgās dzīvesvietas valsts. (Skat. 2. tabulu “No ierašanās līdz pastāvīgam risinājumam: labāko interešu principa piemērošana.”)

Labāko **interesu izvērtējums (LII)** ir vienkārša, nepārtraukta procedūra lēmumu pieņemšanai par to, kādas darbības konkrētā bērna interesēs ir veicamas nekavējoties, piemēram, iejaukšanās ar aizsardzības vai aprūpes mērķi. LII var notikt dažādās situācijās, kad tiek plānota vai veikta rīcība, kas varētu ietekmēt bērnu. Tajā notiek bērna intervēšana vai konsultēšanās ar to, kā arī tiek ievākta nepieciešamā papildu informācija, un to veic profesionāļi, kuriem ir nepieciešamās iemaņas, zināšanas un prasmes bērnu aizsardzības

⁵⁶ ANO Bērnu tiesību komiteja, *CRC General Comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin*, 2005. gada 1. septembris, CRC/GC/2005/6, <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>
Augstā komisāra programmas izpildkomiteja, *Conclusion on Children at Risk*, 2007. gada 5. oktobris, No. 107 (LVIII) – 2007, <http://www.refworld.org/docid/471897232.html>

⁵⁷ ANO Bērna tiesību komiteja, CRC, *General Comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*, 2013. gada 29. maijs, CRC/C/GC/14, Art. 3, para. 1, para. 6., <http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>

jomā un bērna situācijas apsvērumu izvērtēšanā. Dažādās bērnu tiesību aizsardzības sistēmās šo procesu var apzīmēt dažādi, piemēram, kā bērna aizsardzības izvērtējumu, lietas izvērtējumu utt. Procesu galvenokārt raksturo tas, ka tas ir visaptverošs un to veic atbilstoši profesionāli pieredzējis personāls. Bērna tiesību komiteja ir arī secinājusi, ka labāko interešu izvērtēšanā ideālā gadījumā “jāņem vērā, ka bērna spējas vēl attīstīsies” un “...jāapsver tādi pasākumi, ko var attiecīgi pārskatīt vai mainīt, tā vietā, lai pieņemtu galīgus vai neatgriezeniskus lēmumus.”⁵⁸

Labāko interešu noteikšana (LIN) ir formālāka procedūra svarīgu lēmumu pieņemšanai, kam būs būtiska ietekme uz bērna turpmāko attīstību. Tāpat kā LII, arī šajā gadījumā bērnu intervē un ar to konsultējas apmācīti profesionāļi, bet lēmuma svarīguma dēļ LIN ir nepieciešama padziļināta informācija, kas iegūta, nosakot bērna labākās intereses, un tajā paredzēta ciešāka izpēte un lielāka neatkarība. Līdz ar to pirms būtisku lēmumu pieņemšanas, kuri skar bērnu vai ir ar to saistīti, ir nepieciešams iepriekš izvērtēt bērna labākās intereses.

BTK 14. Vispārējā komentāra 20. punktā norādīts, ka ne ikkatrā valsts veiktajā darbībā ir jāiekļauj pilnīgs vai oficiāls bērnu interešu izvērtēšanas un noteikšanas process. Tomēr gadījumos, kad lēmums būtiski ietekmēs vienu vai vairākus bērnus, ir atbilstoši nodrošināt lielāku aizsardzības līmeni un sīkāk izstrādātas procedūras. Tas ir jāsaprot tā, ka, jo lielāka ietekme uz bērnu un bērna turpmāko attīstību būs lēmumam, jo augstāki procesuālie drošības pasākumi nepieciešami, pieņemot konkrēto lēmumu. Līdz ar to ieviesto **drošības mehānismu sarežģītība vai skaits pakāpeniski pieaug**. LII būtu jāveic lēmumiem, kam nav tik būtisku ilgtermiņa seku attiecībā uz bērnu, savukārt nozīmīgākiem lēmumiem jāveic nopietnāks formāls izvērtējums, ievērojot stingrus procesuālos drošības mehānismus, tādējādi īstenojot labāko interešu noteikšanu jeb LIN.

⁵⁸ ANO Bērna tiesību komiteja, *General Comment No.14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*, 2013. gada 29. maijs, CRC /C/GC/14, para. 84., <http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>

1. AILE: DROŠĪBAS MEHĀNISMI

Labāko interešu princips ir minēts BTK 14. Vispārējā komentārā:

“*Taču tad, ja lēmums būtiski ietekmēs vienu vai vairākus bērnus, ir atbilstoši nodrošināt lielāku aizsardzības līmeni un sīkāk izstrādātas procedūras.*”

Drošības pasākumu piemēri, kurus var ieviest Eiropas valstis:

Neatkarīgs pārstāvis vai aizbildnis: Vecāku aizsardzības trūkums bez pavadības nepilngadīgos vai no vecākiem nošķirtus bērnus nostāda ievērojami sliktākā situācijā, un tiem ir nepieciešams saņemt atbalstu no pārstāvja, kurš nav atkarīgs no iestādēm, kuras izskata pieteikumu par aizsardzību, un var palīdzēt tiem īstenot savas tiesības. Tas, ka nepastāv potenciāls interešu konflikts, nodrošina, ka bērna tiesību aizsardzība nenonāks pretrunā ar citiem aizbildņa uzdevumiem vai institucionālajiem pienākumiem, ja tādi ir. Pētījumos⁵⁹ ir pierādījies, ka bērni ļoti atzinīgi vērtē neatkarīga pārstāvja klātbūtni un bieži meklē iespējas izveidot personiskākas attiecības ar šo personu.⁶⁰

Bērnām draudzīga informācija: Bērniem ir jāspēj saprast procedūras sekas, dažādās pieejamās iespējas un to, kādi ir viņu pienākumi. Viņiem arī nepieciešama informācija, lai varētu paust savu viedokli, kā arī ziņas par to, kāda nozīme ir šim viedoklim. Lai bērns šādi saprastu nepieciešamo, pieejamā informācija tam jāsniedz tādā veidā un apstākļos, lai bērns pilnībā izprastu situāciju atbilstoši savam vecumam un brieduma pakāpei.⁶¹

Prioritāra izskatīšana: Nepieciešama tādēļ, ka bērnu gadījumā laika faktoram ir lielāka nozīme, jo to attīstība ilgst samērā īsu laika posmu. Tomēr tas nedrīkst nozīmēt lietas paātrinātu izskatīšanu, neievērojot bērna tiesības vai nepieciešamību pēc zināma laika perioda, lai bērns iejustos apkārtējā vidē, izteiktu savu viedokli un saņemtu pienācīgu atbalstu un informāciju par pieejamajām iespējām.⁶²

Juridiskā palīdzība un konsultācijas: Bērnām ir tiesības saņemt neatkarīgu juridisko palīdzību un tikt pārstāvētam, sevišķi, ja tiek pieņemti lēmumi, kuriem ir būtiskas sekas uz viņa vai viņas nākotni.⁶³

Rakstisks, argumentēts lēmums: Rakstiskajam lēmumam par to, kas būtu atzīstamas par bērna labākajām interesēm, ir jāatspoguļo labāko interešu izvērtēšanas vai noteikšanas gaita, tajā skaitā tas, kāda nozīme lēmuma tapšanā bijusi katram faktoram. Nav pietiekami, ja tiek tikai norādīts, ka tika izvērtētas un noteiktas labākās intereses. Lēmumu pamatojot, jāmin katrs faktors un tā izvērtēšanas gaita, kā arī katra faktora nozīmīguma īpatsvars.⁶⁴

Tulka palīdzība: Lai bērns pilnībā saprastu notiekošo un varētu līdzdarboties, ir nepieciešams, lai notiekošais tiktu pārtulkots bērna dzimtajā valodā vai valodā, kuru bērns saprot.⁶⁵

Lēmumu atkārtota izskatīšana: Lēmumus starptautiskās aizsardzības/imigrācijas jautājumos parasti var pārsūdzēt.⁶⁶ Ja ir mainījušies apstākļi (ir atrasta bērna ģimene, identificētais pastāvīgais risinājums nav īstenojams ilgtermiņā), arī pašu labāko interešu noteikšanas (LIN) procesu var sākt atkārtoti jaunas pārbaudes veikšanai.

⁵⁹ FRA, *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States: comparative report*, 2010. gada decembris, <http://www.refworld.org/docid/4ecf71aeb.html>

⁶⁰ Skat. pārstrādāto Patvēruma procedūru direktīvu (PPD), pārstrādāto Uzņemšanas nosacījumu direktīvu (UND), Dublinā III, Kvalifikācijas direktīvu (KD), Cilvēku tirdzniecības novēršanas direktīvu (CTND).

⁶¹ Skat.: Dublinā III, BTK 14. Vispārējais komentārs, UNHCR Guidelines on International Protection: Child Asylum Claims.

⁶² Skat.: PPD, CTND, UNHCR Guidelines on International Protection: Child Asylum Claims.

⁶³ Skat.: PPD, Dublinā III, UND, CTND, UNHCR Guidelines on International Protection: Child Asylum Claims.

⁶⁴ Skat. BTK 14. Vispārējo komentāru.

⁶⁵ Skat. PPD, Dublinā III, CTND.

⁶⁶ Skat. ES Pamattiesību hartu, PPD un SPPPT.

Attiecībā uz bez pavadības nepilngadīgajiem vai no vecākiem nošķirtiem bērniem **pastāvīgs risinājums** ir tāds ilgtermiņa risinājums, kas nodrošina, ka bez pavadības nepilngadīgais vai no vecākiem nošķirtais bērns var attīstīties par pieaugušo tādā vidē, kurā tiek ievērotas bērna vajadzības un īstenotas BTK paredzētās tiesības, kā arī nepastāv vajāšanas un būtiska kaitējuma risks. Tā kā pastāvīgajam risinājumam būs ilgtermiņa ietekme uz bez pavadības nepilngadīgo vai no vecākiem nošķirto bērnu, tam būs nepieciešams veikt LIN. Pastāvīgs risinājums arī ļauj bērnam galu galā pirmoreiz vai atkārtoti iegūt pilnu valsts aizsardzību.⁶⁷

Bez pavadības nepilngadīgā vai no vecākiem nošķirta bērna jēdziens jāsaprot atbilstoši BTK, ES Patvēruma direktīvām un Cilvēku tirdzniecības novēršanas direktīvai, UNHCR izpildkomitejas 107. secinājumiem⁶⁸ un definīcijām, kas iekļautas Vadlīnijās par politiku un procedūrām darbā ar bez pavadības nepilngadīgajiem vai no vecākiem nošķirtiem bērniem⁶⁹ un Starpaģentūru vadlīniju principiem par bez pavadības nepilngadīgajiem vai no vecākiem nošķirtiem bērniem.⁷⁰ Saskaņā ar šiem avotiem **bez pavadības nepilngadīgais** ir jebkura persona, kura ir jaunāka par 18 gadiem, atrodas ārpus savas izcelsmes vai pastāvīgās dzīvesvietas valsts un ir tikusi šķirta no abiem vecākiem un citiem radniekiem, un to neaprupē pieaugušais, kurš par nepilngadīgo būtu atbildīgs saskaņā ar tiesību normām vai paražām. No vecākiem nošķirti bērni var būt tikusi nošķirti no abiem vecākiem vai no personas, kura tos iepriekš aprūpējusi saskaņā ar likumu vai paražām, bet ne obligāti no citiem radniekiem. Tie var būt arī bērni, kurus pavada citi pieaugušie ģimenes locekļi.

UNHCR Izpildkomiteja savā 107. secinājumā definē **paaugstinātam riskam** pakļautus bērnus, proti, tie ir bērni uz kuriem attiecas riska faktori, kas izriet gan no aizsardzības režīma tā plašākajā nozīmē, gan no bērna individuālās situācijas, ņemot vērā, ka vairāku riska faktoru ietekme ir savstarpēji jāsummē. Komitejas ieskatā individuālajiem riska faktoriem ir pakļauti, bez ierobežojuma: bez pavadības nepilngadīgie vai no vecākiem nošķirti bērni, sevišķi, ja mājsaimniecību vada bērns vai ja bērnu pavada pieaugušie, kuri to aizskar vai izmanto; bērni bezvalstnieki; pusaudži, sevišķi meitenes, kurām ir bērni; bērni, kuri cietuši no cilvēku tirdzniecības un seksuālās vardarbības, tajā skaitā pornogrāfijas, pedofilijas un prostitūcijas; spīdzināšanu pārcietuši bērni; vardarbību, sevišķi seksuālu vai dzimumvardarbību, vai cita veida aizskārumu vai izmantošanu pārcietuši bērni; bērni, kuri ir stājušies laulībā pirms tiesību aktos noteiktā vecuma un/vai piespiedu kārtā salaulāti bērni; bērni, kuri iesaistīti vai bijuši iesaistīti bruņotajos spēkos vai grupējumos; aizmirsti bērni; bērni, kuri cieš no sociālas diskriminācijas; bērni ar garīgu vai fizisku invaliditāti; bērni, kuriem ir vai kurus skar HIV un AIDS; bērni, kas slimo ar smagām slimībām; bērni, kuri neapmeklē skolu.

Šajā kontekstā ar bērnu, kas cietis no cilvēku tirdzniecības, saprot jebkuru personu, kura ir jaunāka par 18 gadiem un kura tiek savervēta, pārvesta, slēpta vai saņemta izmantošanas nolūkā kā valsti, tā ārpus tās, pat ja nav notikusi piespiešana, viltus, autoritātes ļaunprātīga izmantošana vai cita veida aizskārumi.⁷¹

⁶⁷ Skat. 17. zemsvītras piezīmi par pastāvīgiem risinājumiem bēgļu jautājumos.

⁶⁸ Augstā komisāra programmas izpildkomiteja, *Conclusion on Children at Risk*, 2007. gada 5. oktobris, No. 107 (LVIII), <http://www.refworld.org/docid/471897232.html>

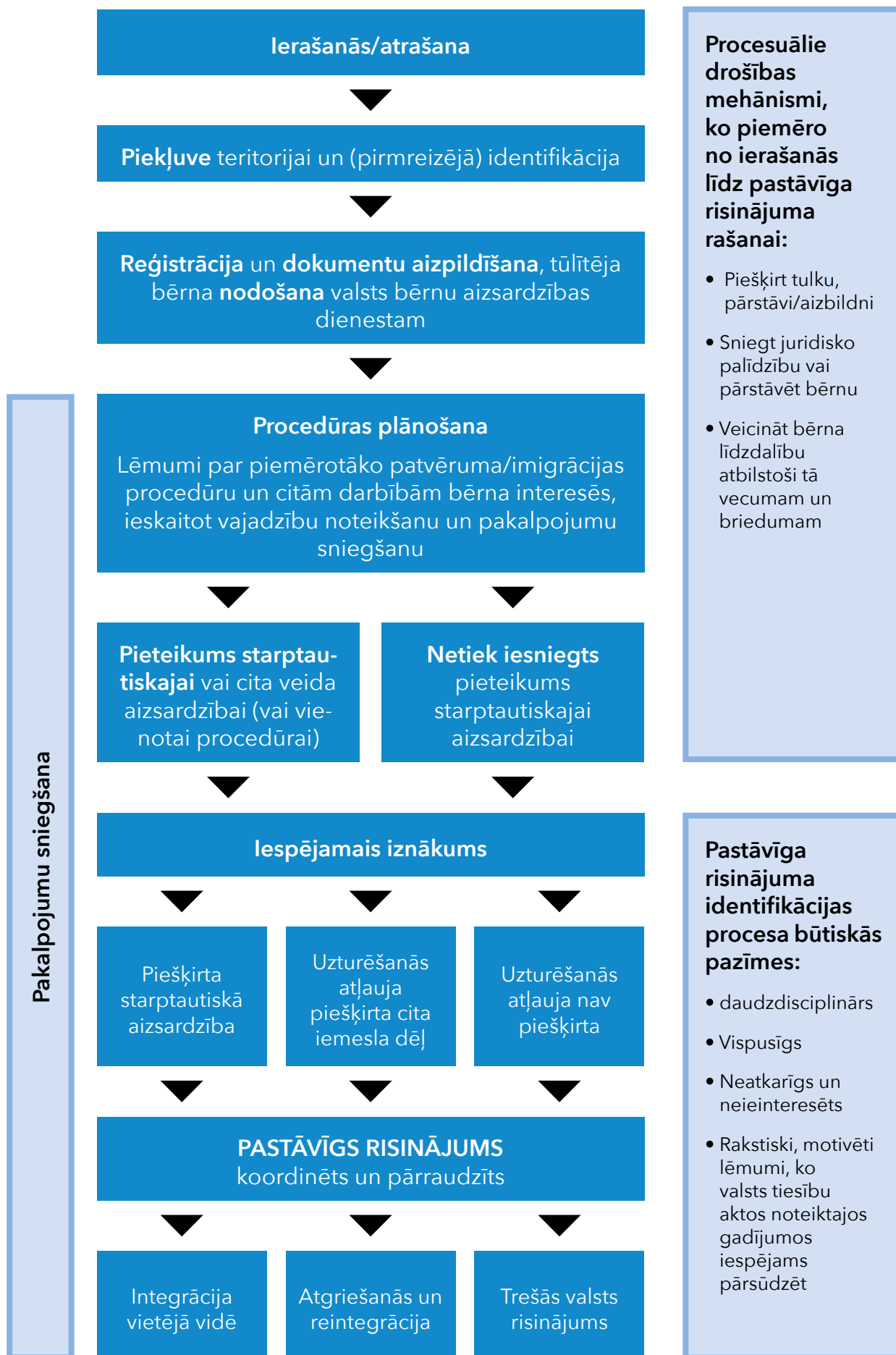
⁶⁹ UNHCR, *Guidelines on the Policy and Procedures in dealing with Unaccompanied and Separated Children*, 1997. gada februāris, <http://www.unhcr.org/3d4f91cf4.html>

⁷⁰ UNICEF, UNHCR, ICRC, *Save the Children*, IRC, *World Vision International*, *Interagency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children*, 2004. gada janvāris, <http://www.refworld.org/pdfid/4113abc14.pdf>

⁷¹ UNICEF, *Guidelines on the Protection of Victims of Child Trafficking*, 2006. gada septembris, http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf

2. tabula:

No ierašanās līdz pastāvīgam risinājumam: labāko interešu principa piemērošana

4 LABĀKO INTEREŠU PRINCIPA PIEMĒROŠANA EIROPAS VALSTĪS

Turpmākajās nodaļās ir aplūkots, kā valsts institūcijas var piemērot labāko interešu principu, kontaktējoties ar bez pavadības vai pamestiem bērniem. Tās gan šajā izklāstā, gan 2. tabulā ir attēlotas hronoloģiski.

4.1 Ierašanās un pirmreizējā identifikācija

Ja bērns ir ieradies uz valsts robežu vai atrasts tās teritorijā viens vai tādās personas pavadībā, kas atbilstoši tiesību aktiem vai paražām nav bērna aprūpētājs, būs nepieciešams ļoti operatīvi izvērtēt, vai bērns ir apdraudēts. (Dažos gadījumos bērni var vieni paši ceļot pa Eiropu, neradot aizdomas par bērnu aizsardzības pārkāpumiem, piemēram, ja ceļo pusaudži, kuri var uzrādīt autentiskus dokumentus, kuri pamato, ka pusaudzis ceļo viens, lai atpūstos vai mācītos.)

Šādās situācijās ir jāveic LII. Tā laikā konkrētās situācijas elementi ir savstarpēji jāizvērtē, lai pieņemtu lēmumu attiecībā uz konkrētu bērnu. Ja bērna gadījumā ir novērojamas riska faktoru pazīmes, LII var palīdzēt valsts institūcijām pieņemt lēmumu, vai bērna interesēs ir tā lietas nodošana bērnu tiesību aizsardzības iestādēm turpmākai izvērtēšanai un palīdzības sniegšanai. Šajā stadijā ievāktā informācija parasti aprobežosies ar bērna identitātes, dzimšanas datuma vai vecuma, kā arī, ja nepieciešams, pilsonības noteikšanai nepieciešamo.⁷² Ilgstošas intervijas parasti nav nepieciešamas.

Ja bērnu pavada cita persona, kura nav tā aprūpētājs atbilstoši tiesību aktiem vai paražām, svarīgi, lai tiktu apsvērti jautājumi par to, kādas attiecības bērnam ir ar pieaugušo (pieaugušajiem), kuri to pavada. Tas nepieciešams ne tikai tādēļ, lai kļiedētu šaubas par iespējamo cilvēku tirdzniecību, bet arī, lai noteiktu, vai bērna interesēs ir palikt kopā ar pavadošo radnieku vai citu pieaugušo pēc tam, kad iesaistīts bērnu aizsardzības dienests.

Valsts amatpersonām, kas pirmās saskaras ar bērnu, var rasties daudz grūtību identificēt apdraudētos bērnus. Dažas valstis, kuras bērni izmanto kā tranzīvalstis ceļā uz citu galamērķi, norāda uz pretrunu starp bērna ielašanu valstī atbilstoši labāko interešu apsvērumiem un nepieciešamību nodrošināt efektīvu robežkontroli.

BTK 6. Vispārējais komentārs precizē, ka valstu pienākumi saskaņā ar BRK attiecas uz valsts teritoriju, tostarp attiecībā uz bērniem, kuri nonāk valsts jurisdikcijā, cenšoties iekļūt tās teritorijā.⁷³ Daudzi bērni var atteikties reģistrēties, baidīties sniegt patiesu informāciju, kā arī nevēlēties sevi identificēt vai nu tādēļ, ka no kaut kā baidās, vai tādēļ, ka nezina, kādas aizsardzības iespējas tiem ir pieejamas. Bērnu sev var būt pakļāvuši kontrabandisti vai cilvēku tirgotāji, viņš vai viņa var pildīt vecāku norādījumus, ko tie devuši šķīroties, kā arī viņu var ietekmēt patvēruma meklētāju vai nelegālo imigrantu kopiena.

UNHCR ir izstrādājis aizsardzības apmācību rokasgrāmatu Eiropas robežsargiem saistībā ar tā 10 punktu rīcības plānu, kas sākās 2006. gadā, lai palīdzētu valstu valdībām identificēt un aizsargāt bēgļus, ieskaitot bez pavadības un atšķirtus bērnus, kuriem ir nepieciešama starptautiskā aizsardzība, iedzīvotāju plūsmām kļūstot aizvien sarežģītākām.⁷⁴

Praesidium projekts, kas sākās 2006. gadā pēc Itālijas valdības iniciatīvas un kurā ir iesaistītas UNHCR, SMO, "Glābiet bērnus", Sarkanais Krusts un Itālijas iestādes, ir piemērs, kā starpinstiūciju līmenī notiek sekmīga sadarbība jauktās migrācijas plūsmu kontekstā. Nākamajos gados projekts tika attiecināts uz citām ierašanās ostām **Itālijā**.⁷⁵

⁷² Eiropas atšķirto bērnu programma, *SCEP Statement of Good Practice*, 2010. gada marts, 4. pārstrādātais izdevums, 20. lpp., D1. punkts, <http://www.refworld.org/docid/415450694.htm>

⁷³ ANO Bērnu tiesību komiteja, *CRC General Comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin*, 2005. gada 1. septembris, CRC/GC/2005/6, para.12, <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

⁷⁴ UNHCR, *UNHCR Protection Training Manual for European Border and Entry Officials*, <http://www.unhcr.org/4d944f229.html>

⁷⁵ UNHCR, *Refugee Protection and Mixed-Migration: The 10-Point Plan in Action*, 2011. gada februāris, pp. 113-115, <http://goo.gl/S9O0Be>

2. AILE: AIZTURĒŠANA

Patvēruma meklēšana nav pretlikumīga darbība. Ja patvēruma meklētāji tiek aizturēti tikai par to, ka ieceļojuši valstī bez iepriekšējas atļaujas, tiek pārkāptas starptautiskās tiesības.

Aizturēšanai ir ilgstošas negatīvas sekas. Tā kaitē cilvēka cieņai, kas piemīt katrai personai, var radīt nevajadzīgas ciešanas, kā arī nopietni kaitēt veselībai un labsajūtai. Bērnu aizturēšana ir īpaši nopietns jautājums, jo tai var būt ļoti nelabvēlīga ietekme uz bērnu fizisko, emocionālo un garīgo attīstību. Vispārīgā gadījumā bērnus nebūtu jāaiztur.

Attiecībā uz aizturēšanu BTK 37. pants, pārstrādātās Uzņemšanas nosacījumu direktīvas⁷⁶ 11. pants un Atgriešanās direktīva⁷⁷ 17. pants nosaka:

Nevienam bērnam nedrīkst prettiesiski vai patvaļīgi atņemt brīvību.

Aizturēšana ir pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos kā galējais līdzeklis, un tai jāturpinās iespējami īsu laika posmu.

Bez pavadības un atšķirtus bērnus nekādā gadījumā nedrīkst turēt ieslodzījuma vietās, bet tiem pēc iespējas jānodrošina aprūpe ģimenē, taču, ja tas nav iespējams, jāievieto iestādēs vai aprūpes un uzraudzības grupās, kur ir pieejams personāls un vide, kas ņem vērā attiecīgā vecuma bērnu vajadzības.

Bērna interesēm jābūt vienam no galvenajiem faktoriem, ko ņem vērā, apsverot bērna aizturēšanu pirms izraidīšanas.

Atbilstoši UNHCR Vadlīnijām par piemērojamajiem kritērijiem un standartiem, kas attiecas uz patvēruma meklētāju aizturēšanu un aizturēšanas alternatīvām⁷⁸ valstīm tiek ieteikts nodrošināt, ka:

Valsts tiesiskais un politiskais regulējums paredz, ka bērnu aizturēšana nenotiktu citādi kā vien ārkārtas gadījumos kā galējais līdzeklis uz iespējami īsu laika posmu.

Tiek īstenota bērniem piemērota atlase un nosūtīšana, bērni tiek nodoti attiecīgajām bērnu aizsardzības iestādēm, lai nodrošinātu, ka tiem tiek sniegti nepieciešamie pakalpojumi un palīdzība.

Tiek pieliktas visas pūles, lai bērni nekavējoties tiktu atbrīvoti un nokļūtu citos tiem piemērotos apstākļos.

Ir pieejami un bērnam piemēroti alternatīvi uzņemšanas/aprūpes pasākumi.

FRONTEX jeb Eiropas Aģentūra operatīvās sadarbības vadībai pie Eiropas Savienības dalībvalstu ārējām robežām ir izstrādājusi rokasgrāmatu un apmācības programmu interviju veikšanā ar (varbūtējiem) cilvēku tirdzniecības upuriem, kas ir orientēta uz bērnu īpašajām vajadzībām un īpatnībām.⁷⁹ FRONTEx norāda, ka robežsargiem, kuri saskaras ar bērniem, attiecībā uz kuriem pastāv šaubas par to, vai pastāv riska faktori, vajadzētu vērsties pie bērnu aizsardzības dienestiem.⁸⁰ Procedūru, kādā notiek vēršanās pie minētajiem dienestiem, sīkāk regulē Šengenas Robežu kodekss,⁸¹ kura 19. pantā, VII pielikuma 6. punktā ir minēti bērniem draudzīgi procesuālie pasākumi, kā arī 15. pantā norādīts uz nepieciešamību īpaši apmācīt robežsargus bez pavadības bērnu atpazīšanā un darbā ar tiem.

Šādu apsvērumu īstenošanas piemērs ir Īrija, kuras procesuālie noteikumi paredz, ka pilnvarota amatpersona, piemēram, imigrācijas dienesta ierēdnis, sastopot bērnu, ko tā uzskata par palikušu bez pavadīšanas vai pamestu, nekavējoties par to paziņo Bērnu un ģimenes aģentūrai (CFA), kurai nodod bērnu. CFA sastāvā ir Veselības pakalpojumu dienesta (HSE) Sociālā darba grupa atšķirti bērniem, kuri meklē patvērumu.

⁷⁶ Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/33/ES (2013. gada 26. jūnijs), ar ko nosaka standartus starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju uzņemšanai (pārstrādāta redakcija)*, 11. pants, 2013. gada 26. jūnijs <http://goo.gl/rn9hMT>

⁷⁷ Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2008/115/EK (2008. gada 16. decembris) par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi*, 2008. gada 24. decembris, <http://goo.gl/IWZ4ny>

⁷⁸ UNHCR, *UNHCR Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers*, 2012. gada septembris. <http://www.refworld.org/docid/503489533b8.html>

⁷⁹ FRONTEx, *Anti-Trafficking Training for Border Guards: Trainers Manual*, 2012. gada septembris, <http://goo.gl/yI8Fzc>

⁸⁰ Skat. FRONTEx mācību rokasgrāmatu, jo īpaši 64.-65. lpp. un 70.-75. lpp., kurā minēti bērni, kas, iespējams, ir cilvēku tirdzniecības upuri, un 73. lpp. minēto: “šaubu gadījumā rīkoties saskaņā ar otro rindīņu.”

⁸¹ Eiropas Savienības Padome un Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 610/2013 (2013. gada 26. jūnijs), ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 562/2006, ar kuru ievieš Kopienas Kodeksu par noteikumiem, kas reglamentē personu pārvietošanos pār robežām (Šengenas Robežu kodekss), Konvenciju, ar ko īsteno Šengenas nolīgumu, Padomes Regulu (EK) Nr. 1683/95 un Regulu (EK) Nr. 539/2001, un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 767/2008 un Regulu (EK) Nr. 810/2009*, 2013. gada 29. jūnijs, <http://goo.gl/qBeHav>

Robežsardzes amatpersonām var būt sarežģīti identificēt apdraudētos bērnus un palīdzēt tiem, bet tam ir milzīga nozīme, ja bērns ir bez pavadona vai to pavadā pieaugušais, kas nav bērna aprūpētājs atbilstoši tiesību aktiem vai paražām. Šie bērni visdrīzāk jau ir pārdzīvojuši traumu, šķērsojot robežas, un nonākšana saskarē ar robežsargiem vai tiesībsardzības iestādēm ir kritiska tādā ziņā, ka labākajā gadījumā var nomierināt bērnu, kamēr sliktākajā – vēl vairāk padziļināt gūto traumu. Valstis šo situāciju, kas ir tik svarīga bez pavadībasm nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtajiem bērniem, kuri sasniedz valsts robežu, ir uzlabojušas, apmācot robežsardzes un tiesībsardzības iestāžu personālu, kā vadīt intervijas bērniem draudzīgā veidā, kā arī nodrošinot nepieciešamo palīdzību un bērnu aizsardzības dienestu atbalstu.

Zviedrijā pašvaldību līmenī ir iespējams izsaukt ārkārtas bērnu aizsardzības dienestu. Šādi var nekavējoties izvērtēt notikušo un ārkārtas situācijās izvietot identificētus bez pavadības un atšķirtus bērnus. Dienests arī izvērtēs no vecākiem nošķirtā bērna un to pavadošā pieaugušā(-o) savstarpējo attiecību dziļumu, pievēršot uzmanību bērna drošībai, izvērtējot nepieciešamību nodrošināt alternatīvu ārkārtas izvietošanu.

4.2 Piekļuve teritorijai un identifikācija

Bez pavadībasm vai no vecākiem nošķirtam bērnam, kuru var uzskatīt par pakļautu riskam, vispirms jānodrošina piekļuve procedūrām, kas ir ieviestas bērna interešu izvērtēšanai.⁸² Tas, vai šādu aizsardzību un aprūpi būs iespējams sniegt, ir atkarīgs no tā, vai bērnu aizsardzības dienests laikus piekļūst bērnam un identificē šīs vajadzības, kā arī no tā, vai bērns tiek ielaists valsts teritorijā.⁸³ Bērna ielaišana valstī, lai veiktu tā identifikāciju un vajadzību izvērtējumu ir obligāta prasība atbilstoši BTK 6. Vispārējā komentāra norādījumiem; BTK paredzētie valsts pienākumi attiecas uz ikvienu bērnu valsts teritorijā un ?????

⁸² ANO Bērnu tiesību komiteja, *CRC General Comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin*, 2005. gada 1. septembris, CRC/GC/2005/6, para. 12, <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

⁸³ ANO Bērnu tiesību komiteja, *CRC General Comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin*, 2005. gada 1. septembris, CRC/GC/2005/6, para.31 (i), <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

3. AILE: IESAISTĪTĀS UN IEINTERESĒTĀS PERSONAS, AR KO SASKARAS BĒRNS

Bez pavadības bērnu var samulsināt un biedēt lielais iesaistīto personu skaits, ar ko tam nāksies sastapties. Bērns var saskarties, piemēram, ar:

- robežsargiem
- tiesībsardzības iestāžu personālu
- sociālajiem darbiniekiem
- lietas izmeklētāju
- pārstāvi vai aizbildni
- pakalpojumu sniedzējiem (skolotājiem, ārstiem)
- imigrācijas dienesta ierēdņiem
- tulkiem
- juristiem
- tiesnešiem

Šīs personas pildīs atšķirīgus pienākumus, kas dažādi ietekmēs bērnu. Ņemot to vērā, ir svarīgi nodrošināt, ka bērnu aizsardzības speciālisti var tikties ar bērnu, cik ātri vien iespējams, un piedalās visā procesa gaitā. Tas nepieciešams, lai nodrošinātu, ka bērns var saņemt aizsardzības pakalpojumu, kā arī, lai iespējami ātri tiktu noskaidrots bērna statuss.

Problēmas, ar kurām saskaras bez pavadības nepilngadīgais vai no vecākiem nošķirts bērns, var būt jārisina dažādām valsts institūcijām. Piemēram, bērnam var būt nepieciešama starptautiskā aizsardzība, bet tajā pašā laikā viņu var atzīt par cilvēktirdzniecības upuri. Bez pavadībasm nepilngadīgajam vai no vecākiem nošķirtam bērnam var būt grūti saprast, kāds ir katras iesaistītās personas uzdevums, kā arī uzticēties pieaugušajiem un citām personām ar autoritāti. Ideālā gadījumā bērnam būtu nepieciešams, lai tā interesēs visu procesu koordinētu viena persona un lai bērns:

- nepiedalītos atkārtotās, iespējams, no jauna traumējošās intervijās (BTK 12. Vispārējais komentārs, 24. punkts, CTND 12. pants un 15. pants.)
- nejauši nepasliktinātu savu stāvokli, apjukuma vai kļūdas pēc sniedzot pretrunīgu informāciju

Dažas valstis ir centušās racionalizēt un harmonizēt kārtību, kādā valsts amatpersonas tiek ar bez pavadībasm nepilngadīgajiem vai no vecākiem nošķirtiem bērniem un kontaktējas ar tiem. Viena no iespējām varētu būt vienotas lietas izveide, kurā iestādes varētu apmainīties ar nepieciešamo informāciju, ievērojot nepieciešamās aizsardzības un konfidencialitātes prasības. (Skat. 11. aili "Konfidencialitāte un datu nodošana.")

4. AILE: BĒRNA LABĀKO INTEREŠU IEVĒROŠANA LIELA APMĒRA JAUKTĀS MIGRĀCIJAS PLŪSMĀS

Eiropā ar jauktajām migrācijas plūsmām ierodas aizvien vairāk bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu. Labāko interešu princips ir jāattiecinā uz visām darbībām, kas attiecas uz šiem bērniem.

Atzīstot, ka ierašanās brīdī laika trūkuma dēļ var nebūt iespējams veikt atsevišķas darbības, piemēram, vecuma noteikšanu vai aizbildņa iecelšanu,⁸⁴ lai ievērotu bērna intereses, par prioritāri veicamām jāatzīst šādas darbības:

- Veikt personu, kuras ierodas, profilēšanu/atlasi, lai nekavējoties varētu identificēt bez pavadības nepilngadīgos un no vecākiem nošķirtus bērnus, pieņemot, ka persona ir nepilngadīga, kamēr vecuma noteikšanas procedūrā nav konstatēts tās vecums.
- Nošķirt šķietami nepilngadīgas personas no pieaugušajiem, kuri nav to radnieki, lai mazinātu (turpmākas) cilvēku tirdzniecības un citu veidu aizskārumu risku.
- Nodrošināt nosūtīšanu uz pagaidu patversmi, kurā iespējams saņemt vienkāršu medicīnisko un cita veida aprūpi un palīdzību.⁸⁵
- Sniegt pamatinformāciju un konsultācijas bērniem draudzīgā veidā un bērnam saprotamā valodā par patvēruma procedūru un/vai, ja nepieciešams, tirdzniecības upuru procedūru, kā arī citiem rīcības variantiem, ieskaitot brīvprātīgu atgriešanos.
- Reģistrēt bērna un tā ģimenes locekļu vai radnieku, kurus bērns ir pametis vai kuri atrodas citā ES dalībvalstī, un ar kuriem bērns vēlas tikt atkalapvienots, galvenos biometriskos datus.
- Nodrošināt meklēšanas pakalpojumus, ja tādi nepieciešami.
- Pēc nepieciešamības nodrošināt parastā bērnu aizsardzības dienesta, kā arī specializēto dienestu, tostarp piesaistot konsultantus psiholoģiskajos un sociālajos jautājumos.
- Nodrošināt piekļuvi izglītībai tik drīz, cik vien tas saprātīgā termiņā ir iespējams.

Attiecībā uz visiem konkrētajā jurisdikcijā esošajiem bērniem, ieskaitot tos, kuri tajā nonākuši, cenšoties iekļūt valsts teritorijā, ar to var nodarboties pirmās uzņemšanas amatpersonas, vēlams, ekspertu grupā, vai personas, kas parasti kā pirmās kontaktējas ar nedokumentētiem ieeļotājiem (piemēram, robežsargi, imigrācijas dienesta ierēdņi, NVO ar attiecīgu pieredzi vai starptautiskas aģentūras).⁸⁶ Kontaktēšanās un koordinācija ar bērnu aizsardzības dienestu, kā arī bērnu nodošana tam ir ārkārtīgi svarīga, ja ierašanās ir masveidīga.

Bērniem, kas valstī jau uzturējušies zināmu laiku, bet kuriem oficiāli nav tikušas atzītas tiesības atrasties tās teritorijā, tās būtu jāatzīst, vienlaikus nododot tos bērnu aizsardzības dienestiem.

Noteikt, kāda veida aizsardzība bērnam ir nepieciešama, ir sarežģīti. Robežsargu darbu sarežģītāku nemitīgi padara tas, ka cilvēku tirgotāji realizē aizvien rafinētākus paņēmienus, kā dot norādījumus upuriem, dažkārt izmantojot patvēruma procedūras iespējas, lai palielinātu iespēju, ka upuris tiks ielaists valsts teritorijā. Tomēr no bērna viedokļa galvenais ir nonākt drošībā, un piešķiramās aizsardzības nianses var precizēt pēc tam, kad tas ir panākts. Arī robežsargiem vai pirmajām kontaktpersonām var būt nozīmīga loma, cenšoties panākt bez pavadības vai atšķirta bērna uzticēšanos. (Skat. 5. aili "Uzticēšanās panākšana.")

Atšķirtu bērnu Eiropā programma (SCEP) aicina uzlabot valstu amatpersonu spēju atklāt iespējamus bērnu tirdzniecības gadījumus un reaģēt uz tiem proaktīvi un ātri.⁸⁷ Bērnu grupas, ko uzskata par īpaši pakļautām cilvēku tirdzniecības riskam, ir ceļojoši bērni, kas bieži vien neregistrējas valstī, kurā tie ierodas, jo gaida iespēju doties tālāk uz kādu citu valsti. Šī iemesla dēļ viņi paliek ārpus bērnu aizsardzības sistēmām.⁸⁸ Šādas grupas ir arī bērni, kurus apdraud vai ir skārušas kaitīgas tradicionālas paražas, bez vecāku gādības palikuši vai pamešanas riskam pakļauti bērni, bērni bez reģistrēta dzimšanas fakta, bērni bezvalstnieki, bērni ar invaliditāti, tajā skaitā garīgu invaliditāti, un bērni, kas nonākuši konfliktā ar likumu.

Nelegālajā tirdzniecībā iesaistītie bērni bieži tiek piespiesti pārkāpt likumu vai nu tieši tam nolūkam, kam tie tiek izmantoti (piemēram, ja bērns tiek iesaistīts prostitūcijā vai citās komerciālās seksuālās darbībās), vai cilvēku tirdzniecības procesā (piemēram, bez atļaujas šķērsojot robežu). ES Cilvēku tirdzniecības novēršanas direktīva liek dalībvalstīm veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodro-

⁸⁴ Skat. BTK 6. Vispārējo komentāru, para. 33, 13. lpp.

⁸⁵ Skat. 6. Vispārējā komentāra 14. lpp. par pagaidu aprūpi liela mēroga ārkārtas situācijās.

⁸⁶ UNHCR, *Refugee Protection and Mixed Migration: The 10-Point Plan in action*, 2011. gada februāris, <http://www.refworld.org/docid/4d9430ea2.html>

⁸⁷ *Save the Children and Separated Children in Europe Programme, Position Paper on Preventing and Responding to Trafficking of Children in Europe*, 2007. gada decembris, <http://goo.gl/OWG5sr>

⁸⁸ UNHCR, *Protecting children on the move*, 2012. gada jūlijs, <http://www.refworld.org/docid/522852c34.html>

šinātu, ka kompetentās valsts iestādes ir tiesīgas cilvēku tirdzniecībā cietušos nesaukt pie kriminālatbildības un nepiemērot viņiem sankcijas par iesaistīšanos noziedzīgās darbībās, ko viņi ir izdarījuši piespiedu kārtā.⁸⁹ Lielākā daļa ES dalībvalstu ir pieņēmušas noteikumus, kas nodrošina, ka cilvēku tirdzniecībā cietušie, kas ir tikuši piespiesti izdarīt citus noziegumus pēc nonākšanas nelegālajā cilvēku tirdzniecībā, netiek par tiem apsūdzēti, savukārt dažās valstīs šādi noteikumi tiek attiecināti uz atsevišķiem noziegumiem, piemēram, prostitūciju vai imigrācijas režīma pārkāpumiem.⁹⁰ Cilvēku tirdzniecībā iesaistītie bērni bieži vien būs īpaši atkarīgi no tirgotājiem. Šajā situācijā iestādēm ir sevišķs pienākums neņemt vērā tikai to, ka bērns uzticējies nepareizajiem cilvēkiem, un koncentrēties uz pazīmēm, ka bērns varētu būt apdraudēts. Dilemmas, ar kurām sastopas atlasē iesaistītās valsts amatpersonas, ir acīmredzamas, jo procedūras, lai identificētu no cilvēku tirdzniecības cietušos bērnus, ir grūti īstenojamas, un prasa īpaši apmācīt visas amatpersonas, kas ar šādu situāciju var saskarties, piemēram, robežsargus.⁹¹

Bērniem, kuriem konstatējami riska faktori, ir nepieciešama tūlītēja ārkārtas aizsardzība, sevišķi no personām, kuras tos tirgojušas. Tas atspoguļo nepieciešamību nodrošināt, ka bērns, kuru identificē kā cilvēku tirdzniecības upuri vai tās riskam pakļautu personu, saņem nepieciešamo aizsardzību. Vienlaikus jānorāda, ka valstīm ir pienākums neaizturēt bērnus bez pavadona vai atšķirtus bērnus tikai tādēļ, ka tie valstī ieceļojuši likumam neatbilstošā veidā vai tiem nav atļaujas tajā uzturēties.⁹² Tas attiecas arī uz tādiem bērniem bez pavadona un atšķirtiem bērniem, kas nav cietuši no cilvēku tirdzniecības. Aizsardzības pasākumi ietver drošu patvērumu atbilstoši principiem, ko izstrādājis *ECPAT International* – globāls tīkls, kurā piedalās organizācijas, kas savstarpēji sadarbojas, lai izskaustu bērnu prostitūciju, bērnu pornogrāfiju vai bērnu tirdzniecību seksuāliem mērķiem.⁹³ Šajās situācijās nepieciešams rūpīgi aizsargāt bez pavadības nepilngadīgo vai no vecākiem nošķirtu bērnu tiesības, ieskaitot pārvietošanās brīvību, vienlaikus novēršot cilvēku tirdzniecības risku, ar ko saskaras bērns.

⁸⁹ Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/36/ES (2011. gada 5. aprīlis) par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI*, 8. pants, 2011. gada 15. aprīlis, <http://goo.gl/3UbjJE>

⁹⁰ Starptautiskais migrācijas politikas attīstības centrs, *Legislation and the Situation Concerning Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation in EU Member States*, 2009. gads, 63. lpp., <http://goo.gl/Xgr18w> FRA, *Child Trafficking in the European Union: Challenges, Perspectives and Good Practices*, 2009. gada jūlijs, 69. lpp., <http://www.refworld.org/docid/4a549ba35758.html>

⁹¹ Skat. FRONTEX cilvēku tirdzniecības novēršanas apmācību rokasgrāmatu.

⁹² Skat. BTL 37. pantu, pārstrādātās Uzņemšanas nosacījumu direktīvas 11.2. pantu, Atgriešanās direktīvas 17.1 pantu.

⁹³ Skat. ECPAT, *On the Safe Side: Principles for the safe accommodation of child victims of trafficking*, 2011. gads, http://www.ecpat.org.uk/sites/default/files/on_the_safe_side.pdf

Uzmanīga, izsvērta un iejūtīga pieeja pret bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirto bērnu rada uzticēšanos un panāk, ka tiek ņemta vērā bērna sniegtā informācija un uzskati. Tai ir izšķirīga nozīme, nodrošinot procesuālos drošības līdzekļus, kas garantē bērna interešu ievērošanu.

- Uzticēšanās attiecību izveidošana ar bērnu ļauj bērnam pirmkārt un galvenokārt just psiholoģisko komfortu, veicinot bērna garīgo labsajūtu un nepieciešamību pēc aprūpes un emocionālās aizsardzības.
- Bērniem ir nepieciešams pienācīgs laiks un pamatoti iemesli, kādēļ uzticēties pieaugušajam. Bez pavadībasm nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtajiem bērniem ir daudz iemeslu baidīties. Iepriekšējais cilvēks, kuram bērns ir uzticējies, var būt izrādījies cilvēku kontrabandists vai tirgotājs. Ir ļoti iespējams, ka bailes ietekmē bērna spēju saprast informāciju, kas tam tiek sniegta, un uzticēties.
- Bērns, kurš neuzticas, var nepieņemt vai nesaņemt aizsardzību, kas tam ir nepieciešama, un var, piemēram, turpināt ceļu, nemeklējot pieejamo palīdzību.
- Lai varētu sniegt bērnam informāciju ar mērķi novērst sekas, ko radījusi maldinošu ziņu saņemšana no citiem avotiem (migrantu kopienām, ģimenes, kontrabandistiem, cilvēku tirgotājiem, citiem bez pavadībasm vai atšķirtiem bērniem), nepieciešams agri veidot uz uzticēšanos balstītas attiecības.
- Lai pārvarētu bērna bailes no personām ar autoritāti un to nodomiem, ir nepieciešama stratēģija, kas paredz apzināti diskretu pieeju, izvairoties no situācijām vai kontaktēšanās, kas liek bērnam izjust spiedienu. Informāciju var ievākt, organizējot vairākas īsas intervijas un neformālākas sarunas.
- Cenšoties atjaunot kontaktus ar ģimeni, nepieciešams panākt uzticēšanos, lai izvairītos no neparedzamām sekām, piemēram, ģimene var brīdināt bērnu neuzticēties personālam un lūgt pārtraukt jebkādu kontaktus. Sociālais darbinieks un kultūras mediators var palīdzēt nodrošināt, ka tālruņa sarunas bērna un tā ģimenes starpā palīdz panākt vienprātību un vienoties.

4.3 Reģistrācija un dokumentu kārtošana

Bez pavadībasm nepilngadīgajam un no vecākiem nošķirtajam bērnam, kurš ir nokļuvis valsts teritorijā, tas nozīmē iespēju izskaidrot savu specifisko situāciju. BTK 6. Vispārējais komentārs paredz, ka sākotnējās intervijas jāorganizē profesionāli kvalificētiem speciālistiem atbilstoši bērna vecumam un dzimuma īpatnībām valodā, kuru bērns saprot, lai iegūtu bioloģiskos datus un ziņas par bērna pagātni tā identitātes noteikšanai. Dažas valstis intervijas un izmeklēšanas procedūrā ir ņēmušas vērā, ka bez pavadības bērni ir īpaši neaizsargāti un cieš no psiholoģiskiem pārdzīvojumiem. Tas ir atspoguļots, piemēram, **Nīderlandes, Norvēģijas un Apvienotās Karalistes politikā un praksē**, kad apdraudēta bērna atlases intervija tiek ieplānota tā, lai ļautu bērnam atgūties pirms lietas tālākas virzības imigrācijas vai patvēruma piešķiršanas sistēmā.

Atzīstot, ka bez pavadībasm nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtajiem bērniem ir nepieciešama lielāka palīdzība, daudzas valstis ir ieviesušas drošības pasākumus bez pavadībasm nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtajiem bērniem jau uzreiz pēc šādu viņu atklāšanas.

Norvēģijā aizbildni un lietas izmeklētāju identificē imigrācijas policija, un viņi piedalās tikko ieradušos bez pavadības vai no vecākiem nošķirtu bērnu pirmreizējā reģistrācijā.

Tas, ka tiek atzīts, ka bērna interešu izvērtēšana un noteikšana var sākties pirmajā tikšanās reizē ar bērnu, nodrošina, ka tiek īstenoti svarīgi mehānismi ne tikai bērna tiesību aizsardzībai (skat. 1. aili "Drošības mehānismi"), bet arī informācijas iegūšanai no bērna par tā situāciju (skat. 10. aili "Informācijas ievākšana"). Jo ātrāk tiks izprasta bērna situācija, jo drīzāk bērns saņems atbilstošu un pienācīgu aizsardzību. Dažos gadījumos agrīna profilēšana var palīdzēt identificēt visneaizsargātākos bērnus bez pavadības.⁹⁴

Valstis ir izveidojušas vai šobrīd pievērš uzmanību tam, lai agri panāktu bērna uzticēšanos. **Zviedrijā** nekavējoties bērnam tiek iecelts aizbildnis, no kura tiek sagaidīta un nodrošināta pilnīga līdzdalība.

⁹⁴ Eiropas Komisija, *Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei: Rīcības plāns par bez pavadībasm nepilngadīgajiem (2010.–2014. gads)*, 2010. gada 6. maijs COM(2010) 213/3, <http://goo.gl/RlgNgl>

Nīderlandes aizbildņu institūcija NIDOS ir pilnvarota nodrošināt profesionālu aizbildni nekavējoties pēc tam, kad ticis identificēts bez pavadības vai atšķirts bērns. Šī aizbildņa loma ir uzsvērtā valsts īstenotajā politikā, kurā tiek pievērsta uzmanība tam, vai bērnam nodrošināta procesuālā aizsardzība, kā arī veicināta bērna uzticēšanās panākšana. Eiropas Aizbildniecības institūciju tīkls (ENGI)⁹⁵ palīdz attīstīt aizbildņu spējas nodrošināt pienācīgu atbalstu, tajā skaitā izveidot uz uzticību balstītas attiecības ar aprūpējamajiem bērniem.

Apvienotās Karalistes Iekšlietu biroja normatīvajos norādījumos “Katrs bērns ir svarīgs” (*Every Child Matters*) par kārtību, kādā tiek organizēta bērnu aizsardzība un labklājības veicināšana, ir aprakstītas prasības citu organizāciju iesaistīšanai un interviju veikšanai, lai aizsargātu bērnu procesuālās un pamattiesības. Lai veicinātu informācijas apmaiņu starp Iekšlietu biroju un vietējo iestādi, kas ir atbildīga par bērna aprūpi, tiek izmantota Iekšlietu biroja provizorisksni sniegta informācija. Šī informācija tiek izmantota, lai izvērtētu un noteiktu bērna intereses, bērns tiek informēts par informācijas apmaiņu, un tiek iegūts viņa vai viņas viedoklis. Tas ir ne tikai tādēļ, lai nodrošinātu, ka tiek iegūta nepieciešamā informācija, lai veiktu labāko interešu izvērtējumu, bet arī, lai informētu bērnu par ilgstoša procesa pirmajiem soļiem tā, lai bērns to saprastu.

Beļģijā apstākļi, ka aizbildnis tiek iecelts agri, ļauj bērnam saņemt palīdzību no padomdevēja, kas rīkosies tā vārdā visā procesā, kurā bērns kontaktējas ar iestādēm, sākot ar reģistrāciju.

Neatkarīgi no tā, kā strukturēts reģistrācijas process, noteiktu elementu iekļaušana ļautu vispusīgāk veikt izvērtējumu jau reģistrācijas stadijā, ieskaitot:

- bērna pārstāvja vai aizbildņa klātbūtni
- bērnam draudzīgu vidi un intervēšanas paņēmienus
- tulkošanu svešvalodā

Reģistrācijas un dokumentu kārtošanas procesā var atklāties informācija par apstākļiem, kuru dēļ konkrētais bērns nav kopā ar savu ģimeni. Dažos gadījumos atšķiršana var būt notikusi nesen, un tās apstākļi var prasīt tūlītēju rīcību, lai bez kavēšanās atkalapvienotu ģimeni.

⁹⁵ Nidos, *Towards a European Network of Guardianship Institutions*, <http://goo.gl/1NLjK>

© UNHCR / A. D'Amato

6. AILE: BĒRNA LĪDZDALĪBA

Bērns ir galvenais informācijas avots, kas var sniegt ziņas par savu situāciju. Tas, kā tiks uzklauts bērns un ņemts vērā tā teiktais, ne vien nodrošinās, ka attiecībā uz bērnu tiek pieņemts objektīvāks un ilgtspējīgāks lēmums, bet arī, iespējams, ļaus bērnam sajust pārliecību par savu turpmāko attīstību, kļūstot par pieaugušo.

BTK tiesiskais regulējums nosaka bērna tiesības tikt uzklautam un piedalīties lēmuma pieņemšanas procesā, kurā bērna viedoklis tiek ņemts vērā atbilstoši tā vecumam un briedumam.

Bērna brieduma līmeņa noteikšanai nepieciešamas īpašas prasmes, piemēram, psiholoģijā, kuras varētu nebūt viegli pieejamas. Taču bez speciālām zināšanām bērnu psiholoģijā un kultūras specifikas pārzināšanas bērna brieduma līmenis var tikt izvērtēts nepienācīgi, tādējādi liedzot bērnam atbilstīgu līdzdalību. (Skat. 8. aili “Vecuma noteikšana.”)

Priekšnoteikums tam, lai bērns efektīvi varētu piedalīties ikviena viņa interesēs balstīta lēmuma pieņemšanā ir atbalsts, kas var izpausties kā bērnam draudzīga informācija un process, konsultēšana par rīcības variantiem, tulka pakalpojumi, aizbildņa un, ja nepieciešams, juridiskā pārstāvja atbalsts (skat. 1. aili “Drošības mehānismi”).

7. AILE: ĢIMENES MEKLĒŠANA

Bez pavadībasm vai no ģimenes nošķirtam bērnam var arī nebūt zuduši visi kontakti ar ģimeni, un viņš vai viņa, iespējams, var sazināties ar ģimenes locekļiem. Dažos gadījumos bērns var būt saņēmis norādījumus (no ģimenes locekļiem vai kontrabandistiem) neļaut meklēt tā ģimeni, vai var nevēlēties atjaunot kontaktus citu iemeslu dēļ. Bērna atbalstīšana un sadarbība ar to var palīdzēt izprast bērna pagātņi, nepieciešamību pēc aizsardzības un ģimenes atstāšanas mērķi, tādējādi noskaidrojot, kādu iemeslu un apstākļu dēļ bērns nevēlas, lai tiktu meklēta tā ģimene.

Izpratnei savukārt būtu centrālā loma nepieciešamā atbalsta sniegšanā bērnam, lai pienācīgi noteiktu bērna labākās intereses, un palīdzētu bērnam paust tā viedokli. Šī mērķa sasniegšanai pārskatāmai procedūrai jāietver pasākumi, lai nodrošinātu, ka bērns:

- viņam draudzīgā veidā un saprotamā valodā tiek informēts par meklēšanas mērķi, proti, pirmo soli ģimenes saišu atjaunošanā.
- tiek uzklausīts un viņā ieklausās.⁹⁶

Šīs procedūras mērķis ir informēt bērnu par viņam vai viņai pieejamajām iespējām, sniegt bērnam padomus un, iespējams, sākt kontaktēties ar tā ģimeni, jo īpaši tad, ja nekas neliecina, ka kontaktu atjaunošana vai ģimenes meklēšana varētu apdraudēt bērnu vai tā ģimenes locekļus vai radīt citus riskus (piemēram, saistībā ar bērna starptautisko aizsardzību).

Bērna uzticēšanās iegūšana var būt ilgs un dažkārt arī grūts process, bet tā ir nenovērtējama, lai pilnībā izprastu apstākļus, kādos bērns ticis nošķirts, un atbalstītu bērnu, tam cenšoties atgūt saikni ar savu ģimeni. Centieni bērna sadarbošanos panākt ar mobilo tālrunu atņemšanu un līdzīgiem paņēmieniem rada pretēju rezultātu, bieži vēl vairāk pasliktinot neaizsargātību, tādēļ no tiem jāizvairās. Šādi paņēmieni var ietekmēt bērna attieksmi un panākt, ka bērns nevēlēsies būt atklāts vēlāk, piemēram, bēgļa statusa piešķiršanas intervijā, kas var novest pie tā, ka pieteikums tiek noraidīts kā mazticams.

Ja tiek secināts, ka ģimenes meklēšana ir bērna interesēs, tomēr bērns atsakās tai piekrist, meklēšanai piekrišanu var dot arī pārstāvis vai aizbildnis. Tomēr šādā gadījumā paralēli tam ir nepieciešama uzmanīga saziņa bērna un pārstāvja starpā, lai neapdraudētu to savstarpējo uzticību.

Var būt nepieciešams izvērtēt, vai bērna interesēs ir, ka ģimenes meklēšana tiek sākta nekavējoties. Tomēr tas jāveic speciālā interešu izvērtēšanas procedūrā, kurā bērna drošība tiek izvērtēta saistībā ar ģimenes apvienošanos. (Skat. 7. aili “Ģimenes meklēšana.”)

Bērni var izjust pienākumu pret ģimenes locekļiem vai tos var iespaidot cilvēku kontrabandisti, tirgotāji, līdzcilvēki vai kopiena, lai tie neizpaustu ziņas par savu identitāti vai ģimenes atrašanās vietu. Bērns var būt nobijies un nesaprast, kam var uzticēties. Grieķijā, Itālijā un Francijā īstenotajā projektā “Ceļojošu bērnu aizsardzība” (UNHCR, 2010) tika konstatēts, ka ir svarīgi, lai bērns uztvertu informācijas avotu kā patiesu un uzticamu, un tā pret to izturētos. Bērniem ir nepieciešama iespēja saņemt neatkarīgus padomus, kas tos iedrošinātu un kam tie varētu uzticēties. Iestādēm no paša sākuma jācenšas veicināt šādu uzticēšanos, un tām jāinformē bērni par tiem pieejamajām iespējām, izmantojot bērnam draudzīgu valodu un formātu. Ir vitāli svarīgi, lai bērni saprastu, ka viņiem ir tiesības un ka ir cilvēki, kuriem ir īpaši dots uzdevums palīdzēt viņiem saziņā ar valsts iestādēm. (Skat. 1. aili “Drošības mehānismi.”)

Piemērs tam, kāda ir bērnu izstrādāta un bērniem paredzēta draudzīga informācija par tiesībām, kādas bez pavadībasm bērnam ir patvēruma procedūrā, ir buklets “Patvēruma meklēšana **Īrijā**: Padomdevējs bērniem un jauniešiem”, ko izdevusi Īrijas Bēgļu padome.

⁹⁶ Skat. Dublinas III 6.3. pantu., UND 23.2. pantu, BTK 12. pantu, CTND 14.1. pantu.

4.4 Nodošana valsts bērnu aizsardzības dienestam

Identificēti bez pavadības nepilngadīgie vai no vecākiem nošķirti bērni nekavējoties jānodod bērnu aizsardzības dienestam, lai sniegtu viņiem nepieciešamo aprūpi, drošību, izglītību un veselības aprūpi. Tam ir arī kritiska nozīme tālākās procedūras gaitas plānošanā.⁹⁷

Lēmumi par aprūpi un aizsardzību tiks pieņemti, balstoties uz labāko interešu izvērtējumu (kas var tikt pārskatīts, ja tiek saņemta jauna informācija). Īstenojamais rīcības plāns būs balstīts uz reģistrācijas un dokumentu kārtēšanas laikā iegūto informāciju. Lai noteiktu bērna vajadzības attiecībā uz tā garīgo un fizisko veselību, dzīvesvietu un aprūpi, kā arī izglītības un atpūtas vajadzībām, var būt nepieciešama papildu detalizētāka informācija par bērna situāciju ģimenē, veselības stāvokli, īpašu neaizsargātību, dzimumidentitāti, etnisko un reliģisko statusu. Bērnu var nosūtīt arī pie specializētajiem dienestiem, piemēram, psihosociālās un speciālās izglītības dienestiem, kur tiks izvērtēta bērna individuālā situācija un īpašās aizsardzības vajadzības.

Bērna tiesību komiteja BTK 12. Vispārējā komentāra 24. punktā ir aicinājusi samazināt organizējamo interviju skaitu, lai mazinātu risku atkārtoti traumēt bērnu. Kaut gan pilnīgai bērna vajadzību izpratnei un sīkākam situācijas izklāstam no bērna puses var būt nepieciešamas vairākas intervijas, vispusīga pieeja šim procesam novērš nevajadzīgu atkārtēšanos.⁹⁸ Ja attiecībā uz bērnu pastāv vienots redzējums vai plāns, uzlabojas bērnam pārvietošanas laikā nodrošinātās aizsardzības ietekme un efektivitāte. Tieši šī iemesla dēļ ir nepieciešams, lai institūcijas, kuras sniedz palīdzību bez pavadībasm nepilngadīgajam vai no vecākiem nošķirtam bērnam, pilnībā sadarbojas savā starpā, izveidojot un īstenojot bērna rīcības plānu. (Skat. 9. aili “Vispusīga pieeja.”)

⁹⁷ Eiropas Parlaments, *Par stāvokli saistībā ar bez pavadībasm nepilngadīgiem ES (2012/2263(INI))*, 2013. gada augusts, <http://goo.gl/IUkqmj>

⁹⁸ Skat. CTND 12. pantu un 15. pantu.

8. AILE: VECUMA NOTEIKŠANA

Dažos gadījumos var rasties šaubas par personas vecumu. Ir svarīgi apzināties, ka oficiālu dokumentu neesamība pati par sevi neliecina, ka bērns slēpj informāciju par savu paziņoto vecumu. Dažos gadījumos personai var būt ļoti grūti konkrēti norādīt savu faktisko vecumu, un neeksistē metodes, ar kurām vecumu varētu noteikt pilnīgi precīzi.

Valstis parasti ļauj uz bērniem piemērotu intervēšanu un profesionāļu viedokli par bērna vecumu, ņemot vērā bērna etnisko un kultūras izcelsmi. Patlaban pieejamās metodes un ar tām saistītie apsvērumi ir apkopoti EASO Vecuma noteikšanas procedūru Eiropā kopsavilkumā.⁹⁹

Ir vērts atzīmēt, ka FRA ziņojumā Nošķirti bērni – patvēruma meklētāji Eiropas Savienības dalībvalstīs intervētie bērni bieži satraucās, ka viņus varētu uzskatīt par "meļiem".¹⁰⁰

BTK 6. Vispārējā komentāra 31. punkta (i) apakšpunkts paredz, ka jebkādiem papildu paņēmieniem vecuma noteikšanai jābūt objektīviem un taisnīgiem, jārespektē bērns un tā dzimums, kā arī jāizvairās no fiziskās integritātes aizskaršanas riska, ievērojot bērnam piemērošo cilvēka cieņu.

Atšķirtu bērnu Eiropā programmas labās prakses apliecinājumā, ko atbalsta UNICEF un UNCHR, ir paredzēti šādi ieteikumi:

- Šaubu gadījumā persona, kas apgalvo, ka tai vēl nav 18 gadu, provizoriski jāuzskata par tādu.
- Vecuma noteikšanas procedūra izmantojama vienīgi kā galējais līdzeklis, ja pastāv pamats nopietnām šaubām un ar citiem paņēmieniem personas vecumu noskaidrot nav izdevies.
- Tās veikšanai jāsaņem informēta piekrišana.
- Procedūra ir daudzdisciplināra, un tajā tiek izmantoti atbilstoši eksperti.
- Pārbaudes nekādā gadījumā nedrīkst tikt veiktas piespiedu kārtā vai būt kulturāli aizskarošas, un, tās veicot, vienmēr jāievēro cilvēka cieņa.
- Jāizvēlas rīcības variants, kas paredz vismazāko iejaukšanos, sabalansējot fiziskos, attīstības, psiholoģiskos, vides un kultūras faktorus.
- Izvērtēšanai jānotiek dzimumam piemērotā veidā.
- Izvērtēšanu pārbauga neatkarīgs aizbildnis, kurš piedalās tajā, ja konkrētā persona ir lūgusi nodrošināt tā klātbūtni.
- Procedūra, tās rezultāti un sekas tiek izskaidrotas personai valodā, kuru tā saprot.
- Jāparedz procedūra pieņemtā lēmuma apstrīdēšanai un jāsniedz tai nepieciešamais atbalsts.

UNCHR Vadlīniju par bez pavadības un no vecākiem nošķirtu bērnu patvēruma meklēšanu (1997) 5.11. punktā norādīts, ka noteicošajam principam jābūt tam, vai personas gadījumā vērojams brieduma trūkums un neaizsargātība, kas varētu prasīt piesardzīgāku pieeju.

Turpmāki norādījumi atrodami UNICEF Tehniskajās piezīmēs par vecuma noteikšanu un UNHCR Vadlīnijās par starptautisko aizsardzību un bērnu patvēruma pieteikumiem (2009), kā arī SCEP Nostāju saistībā ar atšķirtu bērnu vecuma noteikšanu Eiropā.¹⁰¹ Jāatzīmē arī Cilvēku tirdzniecības novēršanas direktīvas 13. panta 2. punkts, kas paredz atkāpšanos no nepilngadības prezumpcijas, ja pastāv neskaidrības par vecumu un ir iemesls domāt, ka persona ir bērns, un Patvēruma procedūru direktīvas 25. panta 5. punktu, kurā ietverti daži no minētajiem drošības mehānismiem.

⁹⁹ EASO, *Age Assessment Practice in Europe*, 2014. gads, <http://www.refworld.org/pdfid/532191894.pdf>

¹⁰⁰ FRA, *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, 2010. gada decembris, <http://goo.gl/bz4u1Y>

¹⁰¹ Separated Children in Europe Programme (SCEP), *Position Paper on Age Assessment in the Context of Separated Children in Europe*, 2012. gada maijs, <http://www.refworld.org/docid/4ff535f52.html>

9. AILE: VISPUSĪGA PIEEJA

Īrijā, kad bez pavadības vai atšķirts bērns tiek nodots Bērnu un ģimenes aģentūrai (CFA), profesionāli kvalificēts sociālais darbinieks izvērtē, vai bērnam nepieciešama aizsardzība. Šīs izvērtēšanas rezultāti tālāk nosaka bērnam individuāli izvēlēto likumiskās aprūpes plānu. Aprūpes plānu pārrauga sociālais darbinieks, kurš tiek iecelts nekavējoties pēc sākotnējā izvērtējuma un pilnvarots nodrošināt aprūpes plāna pārvaldību un īstenošanu.

Vācijā bez pavadības bērns nonāks ārkārtas aprūpē vai audžu aprūpē pienācīgi aprīkotā aprūpes iestādē, kur tiks sākta padziļināta aprūpes plānošanas procedūra.

Maltas iestādes izmanto daudzdisciplināra paneļa procedūru, lai noteiktu aprūpes plānu, ko piemērot bez pavadības bērniem.

Beļģijā bez pavadības nepilngadīgie un no vecākiem nošķirti bērni neatkarīgi no to statusa tiks ievietoti novērošanas un orientācijas centrā (NOC). Šādi Aizbildņu dienestam ir iespējams identificēt bez pavadības nepilngadīgos vai no vecākiem nošķirtus bērnus un noteiktas šo bērnu kategorijas nodot šaurākas specializācijas uzņemšanas centriem, lai tiem sniegtu labāku specializētu aprūpi (piemēram, bērni grūtniecības stāvoklī, mazi bērni, bērni ar psiholoģiskām problēmām, potenciāli cilvēktirdzniecības upuri).¹⁰²

Norvēģijā tranzītc centru personāls izmanto Eiropas Padomes LIFE projektu¹⁰³ iedvesmotu kartēšanas rīku, lai palīdzētu katram bērnam pakāpeniski atklāt un fiksēt informāciju par tā dzīvi pirms ierašanās Norvēģijā, gatavojoties izstrādāt bērnam rīcības plānu. Personāla pienākums ir nodrošināt, ka kartēšanas process tiek pabeigts, pirms bērns atstāj tranzīta centru. Personāla uzdevums ir ne tikai pēc iespējas precīzāk noskaidrot patiesību, bet arī atbalstīt bērnu, kuram bieži vien nākas atcerēties sāpīgas atmiņas.

Apvienotās Karalistes valdība ir izdevusi normatīvus norādījumus pašvaldību iestādēm par pielāgotu aprūpi bez pavadības nepilngadīgajiem, kuri meklē patvērumu vai ir bijuši iesaistīti cilvēku tirdzniecībā, vadoties pēc to īpašās situācijas un vajadzībām.¹⁰⁴ Norādījumos ir minēti soļi, kas jāveic pašvaldību iestādēm, lai plānotu atbalstu bērniem, kuri meklē patvērumu vai ir bijuši cilvēku tirdzniecības upuri.

Nosakot bērna intereses, ir rūpīgi jāizvērtē visi ar tām saistītie faktori, kas attiecas uz konkrēto situāciju, kurā atrodas bērns. (Skat. 12. aili "Labāko interešu elementu neizsmeļošs uzskaitījums" un 13. aili "Labāko interešu elementu izsvēršana.") Tas nozīmē, ka:

- Lemjot par bērna interesēm, ir jāapkopo un jāņem vērā informācija, kas saistīta ar visiem faktoriem.
- Tā kā šie faktori aptver visu, kas saistīts ar bērna situāciju, informācija ir jāatklāj dažādām iesaistītajām personām, kas nonāk saskarē ar bērnu.

Lai nodrošinātu vispusīgu pieeju bērna interesēm, ir nepieciešams:

- nodrošināt, ka visa informācija tiek iegūta un tā ir pieejama, vienlaikus ievērojot datu aizsardzības principus.
- ļaut iesaistītajām personām, no kurām katrai ir specifiskas zināšanas bērnu tiesību jautājumos, sniegt viedokli par dažādo faktoru svarīgumu un nozīmi.

Vispusīgas pieejas organizēšana var notikt daudzdisciplināru kolektīvu, *ad hoc* darba grupu, taktisko grupu vai paneļu veidā. Šajā sakarā apsveicama iniciatīva būtu tādu īpašu paneļu izveide, kuri sadarbotos ar bērnu, lai noteiktu tā labākās intereses. Šādi paneļi vēl vairāk dotu kopīgas pieejas izveidē katram bērnam atsevišķi, pastāvīgu risinājumu kopīgi meklējot bērnu aizsardzības, imigrācijas un patvēruma sistēmām.

¹⁰² Eiropas Migrācijas tīkls, *Unaccompanied minors in Belgium. Reception, Return and Integration Arrangements*, 2009. gada jūlijs, <http://goo.gl/dQ9CuS>

¹⁰³ Eiropas Padome, *Life projects for Unaccompanied Migrant Minors. A Handbook for front-line Professionals*, 2010. gada oktobris, <http://goo.gl/CD4gDO>

¹⁰⁴ Lielbritānijas izglītības departaments, *Care of unaccompanied and trafficked children: Statutory guidance for local authorities on the care of unaccompanied asylum seeking and trafficked children*, 2014. gada jūlijs, <http://goo.gl/SVthki>

Vispusīgas pieejas piemērs, kas gan nav tieši saistīts ar patvēruma/migrācijas aspektiem, ir “bērnu mitekļis” (*Barnahus*) pilotprojekts **Islandē un Zviedrijā**, kas galvenokārt domāts (iespējamajiem) seksuālās vardarbības upuriem. Zviedrijas bērnu nams apvieno sociālo dienestu, policiju, prokuratūru, tiesu medicīnas ekspertus, pediatrus un bērnu psihiatrus, kas savstarpēji sadarbojas galvenokārt policijas sākotnējās izmeklēšanas un sociālo dienestu veiktās izmeklēšanas ievada posmā. Sociālie dienesti principā pilda koordinatora lomu, un telpās atrodas viens vai vairāki sociālie darbinieki. Dažādo profesiju pārstāvji kopīgās sanāksmēs savstarpēji konsultējas, plāno un sadala pienākumus. Kad sāka sākotnējā izmeklēšana, intervijas ar bērnu tiek organizētas bērnu mitekļis, kur tās ar video palīdzību var klausīties blakus telpā esošie profesionāļi, kam ir nepieciešams dzirdēt bērna stāstīto. Šādi tiek nodrošināts, ka atbildīgais par interviju ir apmācīts profesionālis (bieži vien tas ir psihologs), un bērns tiek pasargāts no papildu traumas, ko varētu radīt atkārtotas intervijas ar dažādām iesaistītajām pusēm. Intervijas var arī tikt ierakstītas video, lai izmantotu tiesvedības procesā. Mērķis ir panākt, lai visu profesiju pārstāvji, veicot izmeklēšanu un sniedzot krīzes atbalstu bērnu mitekļis, darbotos uz bērnu orientētā veidā.¹⁰⁵

Šāda prakse ir labs piemērs vienam no galvenajiem nosacījumiem labāko interešu principa piemērošanā, ievērojot BTK 14. Vispārējā komentāra ieteikumus, proti, ar bērnu saistītajai rīcībai jābūt visaptverošai un koordinētai. Plānošanā ir iesaistīti attiecīgi profesionāļi, un bērns tiek uzklauss neatkarīgi no tā, kas vada koordinācijas procesu.

¹⁰⁵ Save the Children, *Iesniegums Eiropas Komisijas Paziņojuma par bērna tiesībām* (2011.-2014. gads) apspriešanas procesā, 2010. gada augusts, para. 6., <http://goo.gl/FphpJG>

4.5 Procesa plānošana

Ir nepieciešams rīkoties, lai risinātu bez pavadības nepilngadīgā vai no ģimenes nošķirta bērna aizsardzības jautājumus. Par procesa plānošanu sauc lēmuma pieņemšanu par to, kādas patvēruma vai imigrācijas procedūras un kuru aizsardzības dienestu iesaistīšana ir bērna labākajās interesēs. Lēmumi jāpieņem, balstoties uz LII.

Ziņām par bērna identitāti un pagātnē piedzīvoto jānosaka izvēlētais rīcības variants un jākalpo par ilgtermiņa aprūpes plāna pamatu. Piemēram, vai bērnam ir ģimene, kas ir jāmeklē? Vai bērnu apdraud cilvēku tirgotāji? Vai pastāv riski veselībai, ieskaitot psiholoģiskos riskus?

Plānojot bērna nākotni, amatpersonām un aprūpētājiem ir jānodrošina, ka lēmumi netiek pieņemti izolēti cits no cita, bet tiek savstarpēji koordinēti ar kopīgu priekšstatu par bērna nākotni. No šāda viedokļa ir svarīgi, lai jau agri procesā būtu pieejams maksimāli daudz informācijas par bērnu, kas ļauj efektīvi sniegt padomus par iespējām, kas pieejamas bērnam. Šajā procesā arī jāanalizē tas, cik vēlams ir kontaktu atjaunošana ar ģimeni.

Ir vērts pieminēt **Vācijas** praksi, kur bez pavadības nepilngadīgie vai no ģimenes nošķirti bērni trīs mēnešus uzturas īpašos uzņemšanas centros. Šajā laika posmā bērna veselību, izglītības un aizsardzības vajadzības izvērtē t. s. "pārbaudes procesā" sadarbībā ar aizbildni un jauniešu labklājības dienestu.¹⁰⁶ Aizsardzības nepieciešamības izvērtējumā tiek pārbaudīts, vai bērnam vajadzētu iesniegt pieteikumu patvēruma saņemšanai vai izmantot citas iespējas, piemēram, ģimenes atkalapvienošanās trešajā valstī vai izcelsmes valstī, vai iesniegt imigrācijas dienestam pieteikumu uzturēšanās atļaujas saņemšanai uz humānu apsvērumu pamata. Federālā asociācija bez pavadības nepilngadīgajiem bēgļiem (B-UMF) ir atzinusi nepieciešamību apmācīt šajā procesā iesaistītās personas un piedāvā šādu apmācību.¹⁰⁷

Bērns bieži ir galvenais un nozīmīgākais informācijas avots. Tomēr bērnu var ietekmēt ceļā pārdzīvotais, nemaz nerunājot par īpašo neaizsargātību, kas raksturīga bērniem. Bērna iespējas sadarboties ietekmēs bērna vecums, brieduma un izglītības līmenis, kā arī tas, vai bērns jūtas drošībā un ir gatavs uzticēties. Kvalificēti profesionāļi ir piemērotākās personas, kuras spēj novērtēt bērna īpašās vajadzības un neaizsargātību, īpaši tad, ja bērns varētu būt traumatizēts, un var vislabāk nodrošināt, ka intervijas ir bērnam draudzīgas, tādējādi pasargājot bērnu no iespējama nejauša kaitējuma, vienlaikus iegūstot nepieciešamo informāciju.

Papildu informācija par bērnu var būt noderīga, lai pilnīgāk izprastu bērna apstākļus un situāciju, īpaši gadījumos, kad bērns nespēj vai nevēlas būt pilnībā atklāts, baidoties par savu ģimeni vai nezinot neko par tam pieejamo aizsardzību.

Bieži vien informāciju, kas nepieciešama, lai izlemtu jautājumus par aprūpes organizēšanu, var izmantot arī, lai noteiktu, kāda procedūra attiecībā uz bērnu ir jāsāk. (Skat. 10. aili "Informācijas iegūšana.")

Lai varētu pārliecināties, ka informācija ir patiesa, precīza un efektīvi iegūta, ir nepieciešama pilnīga bērna līdzdalība. Šajā sakarā, sniedzot konsultācijas un atbalstu, ir jānodrošina bērna tiesības tikt uzklaustam un jāsniedz bērnam informācija par iespējamo rīcību. Ir jānodrošina arī, lai tiktu pienācīgi ņemts vērā bērna viedoklis. (Skat. 6. aili "Bērna līdzdalība.")

¹⁰⁶ Pārbaudes process ("Clearingverfahren") Vācijas tiesībās nav paredzēts, bet praksē izrādījies ļoti efektīvs, tādēļ to arvien biežāk īsteno 16 Vācijas federālās zemes. Saskaņā ar Jauniešu labklājības likumu ir atvērti vairāki pārbaudes centri, un atsevišķu federālo zemju atbildīgajās ministrijās, jauniešu labklājības dienestos vai NVO ir izstrādātas vadlīnijas, ja uzņemšanas process paredz obligātu pārbaudi; piemēram, Ziemeļreinas Vestfālenes federālajā zemē Ģimenes lietu ministrija un Iekšlietu ministrija ir izdevusi vadlīnijas, kuru sagatavošanā piedalījušās dažādas iesaistītās puses: *Ministerium für Familie, Kinder Jugend, Kultur und Sport des Landes Nordrhein-Westfalen Handreichung zum Umgang mit unbegleiteten minderjährigen Flüchtlingen in Nordrhein-Westfalen*, 2013, <http://goo.gl/aQ6m9> kura 5.8. nodaļā, 15. lpp., ir aprakstīta pārbaudes procedūra saistībā ar tūlītējo bērna aprūpi.

¹⁰⁷ Skat. *Bundesfachverband Unbegleitete Minderjährige Flüchtlinge*, www.b-umf.de

10. AILE: INFORMĀCIJAS IEGŪŠANA

Parasti bez pavadības nepilngadīgie vai no ģimenes nošķirti bērni sniegs visu nepieciešamo informāciju, ja tā ir viņu rīcībā un ja bērns ir pārliecināts, ka var pajauties, ka persona izmantos saņemto informāciju bērna interesēs. Tomēr bez pavadības nepilngadīgais vai no ģimenes nošķirtais bērns var arī nespēt sniegt pienācīgu informāciju sava vecuma vai pārdzīvojumu dēļ, vai arī tādēļ, ka ir pagājis ilgs laiks, kopš bērns pametis mājas vai saskāries ar notikumiem, kuru dēļ aizbēdzis vai kuri tam gadījušies ceļā.

Lai analizētu, kā ievērot bez pavadības nepilngadīgā vai no ģimenes nošķirta bērna tiesības, ir aktīvi jāanalizē šādi elementi:

- bērna viedoklis (ievērojot bērna vecumu un brieduma līmeni);
- identitāte;
- ģimenes vēsture, bet, ja izveidots vai atjaunots kontakts ar ģimeni – bērna ģimenes viedoklis;
- informācija par ceļā piedzīvoto un dzimtenes pamešanas iemesliem;
- aprūpe, aizsardzība un drošība, ar to saistītā bērna pagātne, vajadzības un rīcības varianti;
- esošās un potenciālās neaizsargātības situācijas;
- iegūtā izglītība un vajadzības;
- veselības stāvoklis un vajadzības.

Papildus tam, ka bērnam tiek nodrošināta atbilstīga iespēja dalīties ar tā rīcībā esošo informāciju, var būt nepieciešams informāciju iegūt no plašākiem avotiem. Tam jānotiek ar bērna aizbildņa, audžuvecāku un sociālo darbinieku atbalstu.

Tā kā bērnu aizsardzības vajadzības ir īpašas, ar to tiesībām saistītajai informācijai jābūt īpaši paredzētai bērniem, kā arī bērna dzimumam. Līdz ar to situācijas noskaidrošanai nepieciešamas īpašas prasmes. Informācijas avoti var būt:

- lēmums par bērna patvēruma/imigrācijas atļauju;
- ekspertu atzinumi (ziņojumi par bērna psiholoģisko, medicīnisko, izglītības stāvokli);
- ģimenes meklēšanas rezultāti;
- dzīvesvietas/ģimenes apsekošanas rezultāti (ieskaitot informāciju par to, vai ģimene/aprūpētājs vēlas un spēj aizsargāt bērnu, aprūpēt to un ļaut bērnam baudīt tā BTK garantētās tiesības vidē, kurā tie dzīvo);
- ziņojums par integrāciju (ja tiek apsvērta ilglaicīga atrašanās audžuģimenē vai vecāku bērnu gadījumā – daļēji neatkarīga dzīvošana vai dzīvošana grupās) ierašanās valstī;
- informācija par izcelsmes valsti no bērna un dzimuma viedokļa.

Informācijas iegūšanai un tālāknodošanai jānotiek saskaņā ar valsts tiesisko regulējumu datu aizsardzības jomā. (Skat. 11. aili "Konfidencialitāte un datu nodošana.")

Lai bērnam nebūtu jāpiedalās vairākās intervijās (lai nerastos risks bērnu atkārtoti traumēt), atbildīgajām iestādēm ir savstarpēji jādalās ar informāciju, ievērojot konfidencialitātes principus un datu aizsardzības tiesību normas. (Skat. 11. aili "Konfidencialitāte un datu nodošana.")

Ņemot vērā nepieciešamību apmainīties ar informāciju, nodrošinot atbilstošu datu aizsardzību un konfidencialitāti, **Apvienotās Karalistes** Iekšlietu birojs un Bērnu dienestu direktoru apvienības (ACDS) Patvēruma darba grupa, kas pārstāv Vietējo pašvaldību bērnu dienestu (bērnu aizsardzības dienests) kopīgi izstrādājuši protokolu par labo praksi informācijas apmaiņā attiecībā uz vecuma noteikšanu.¹⁰⁸

Somijā sociālajiem darbiniekiem ir atļauts piedalīties intervijās vai sniegt rakstveida atzinumus par bērna psihosociālajām vajadzībām, kā arī izteikt viedokli, kā pilnvērtīgi ievērot bērna labākās intereses. Šie centieni padarīt lēmuma pieņemšanas procesu patiesi daudzdisciplināru liek domāt par lielāku ekspertu iesaistīšanu LII institucionālajā procesā, nosakot svarīgus drošības pasākumus, kad tiek izvērtēta bērna situācija.

¹⁰⁸ ADCS Patvēruma darba grupa, *Age Assessment Information Sharing for Unaccompanied Asylum Seeking Children: explanation and guidance*, 2013. gada jūlijs, <http://www.adcs.org.uk/goodpractice/ageassessment.html>

11. AILE: KONFIDENCIALITĀTE UN DATU NODOŠANA

Procesa plānošanā bez pavadības nepilngadīgajiem vai no ģimenes nošķirtiem bērniem piedalās dažādas iesaistītās personas, ieskaitot pārstāvjus/aizbildņus un citus ekspertus pēc vajadzības, piemēram, juridiskos pārstāvjus. Faktori, kas var izrādīties nozīmīgi, ir, piemēram, bērna drošība, ģimenes vienotības saglabāšanas vai atjaunošanas iespējas, kā arī iespējas attīstīties par pieaugušo un patvēruma pieprasīšanas vai imigrācijas procesa nozīme. Nozīme var būt arī pagājušajam laikam: jo ilgāk bērni ir šķirti no savas ģimenes un kultūras, jo grūtāka var kļūt atkalapvienošanās un lielāka ietekme uz bērna garīgo un fizisko labsajūtu.

Nesen Beļģijā veiktā pētījumā bez pavadības nepilngadīgajiem, kas pretendē uz bēgļa statusu, atklājās, ka katram otrajam bērnam var novērot pēctraumatiskā stresa sindroma (PTSS) pazīmes, kas turklāt laika gaitā pasliktinās, nevis mazinās.¹⁰⁹ Līdz ar to pagājušajam laikam ir jāpievērš liela uzmanība, jo šķiet, ka pieteikumu izskatīšanas laika pagarināšana rada papildus stresu, vienlaikus pasliktinot jau esošo neaizsargātību. Šie secinājumi ir ļoti nozīmīgi juridiskajiem pārstāvjiem, pārstāvjiem/aizbildņiem un citām personām, kas konsultē bērnus imigrācijas lietās. Tie norāda, ka efektīvu pieteikuma izskatīšanu ir nepieciešams sabalansēt ar bērnam nepieciešamo atpūtu un sagatavošanos, rūpīgi apsverot katru konkrēto gadījumu.

Bērnam, kurš jau ir iesniedzis pieteikumu starptautiskās aizsardzības saņemšanai, būs nepieciešama palīdzība pieteikuma izskatīšanas laikā. Ja pieteikums nav iesniegts, bet ir pazīmes, kas liecina, ka bērnam nepieciešama starptautiskā palīdzība, bērns, apspriežoties ar savu pārstāvi/aizbildni un juridiskās palīdzības sniedzēju, var nolemt to lūgt. Tomēr, ja bērna klātbūtne neliek domāt par starptautiskās aizsardzības nepieciešamību, bērnu var informēt, ka tā labākajās interesēs ir atturēties no iesaistīšanās šādā procedūrā. Jebkurā gadījumā lēmumu par pieteikšanos starptautiskajai aizsardzībai pieņem bērns, viņa aizbildnis un jurists atbilstoši bērna vecumam un brieduma līmenim.¹¹⁰

¹⁰⁹ De Standard, *Stay in Belgium Causes Stress with Young Refugees*, 2013. gada 20. decembris, citējot pētījumu, kuru veikusi Mariana Verflita (*Marianne Vervliet*), *The trajectories of unaccompanied refugee minors: Aspirations, agency and psychosocial well-being*, 2013, <https://biblio.ugent.be/publication/4337248>

¹¹⁰ ANO Bērnu tiesību komiteja, *CRC General Comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin*, 2005. gada 1. septembris, CRC/GC/2005, CRC Vispārējā komentāra 32. punkts, <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

Valstis bieži konstatē, ka:

- Datu nodošana starp valsts institūcijām un publiskiem un privātiem pakalpojumu sniedzējiem var palīdzēt risināt ar bez pavadības nepilngadīgajiem saistītos daudzšķautņainos jautājumus, veidojot kopīgu pieeju.
- Pastāv principiālas šaubas par to, vai tiek aizsargāts privātums, tostarp tādēļ, ka persona var zaudēt kontroli pār informāciju, kā arī tādēļ, ka pastāv uzskats, ka tiesības uz privātumu ir brīvības kodols, tādējādi radot šaubas, vai netiks zaudēta autonomija un psiholoģiskās priekšrocības, ko nodrošina privātums.

Šī iemesla dēļ rodas dilemma:

- Nepieciešamība apkopot un dalīties ar informāciju par konkrētiem bez pavadības nepilngadīgajiem vai no ģimenes nošķirtiem bērniem var skart konfidencialitātes jautājumus un datu aizsardzības prasības, tādējādi juridiski apgrūtinot informācijas nodošanu aģentūru starpā.
- Informācijas nodošanu vēl vairāk sarežģī tas, ka bērnu aizsardzības sistēma un imigrācijas sistēma darbojas paralēli viena otrai.
- Svarīga informācija, kas ir saistīta ar bez pavadības vai neaizsargāta bērna labākajām interesēm, var nenonākt līdz attiecīgajiem lēmumu pieņēmējiem.

Līdz ar to valstīm būtu jāapsver iespēja:

- Ievērojot datu aizsardzības tiesībās noteiktos ierobežojumus, turpināt izstrādāt protokolus par konkrētas informācijas nodošanu saistībā ar visiem labāko interešu noteikšanas procesa aspektiem.
- Veikt pienācīgus sensitīvas informācijas aizsardzības pasākumus, piemēram:
 - rūpīgi izvērtējot institūcijas, kas savā starpā dalās ar datiem;
 - norobežojot datus izplatošo publisko iestāžu funkcijas;
 - aizsargājot piekļuvi datiem;
 - rūpīgi kontrolējot datu apstrādi;
 - informējot bērnu un viņa/viņas pārstāvi vai aizbildni par nodotās informācijas veidu un to, kādēļ nodošana nepieciešama, sniedzot bērnam iespēju izteikt savu viedokli.

Citi faktori, kas jāņem vērā procesa plānošanā, ir arī bērna vecums un pieejamie tiesiskie mehānismi. Bērnu ir jāaicina izmantot procedūras, kas ar vislielāko varbūtību atbildīs viņa vai viņas labākajām interesēm. Ja bērnam tuvojas 18 gadu vecuma sasniegšanas laiks, tas visdrīzāk nozīmēs iesaistīšanos procesā, kas noslēgsies, kamēr bērns vēl nebūs pilngadīgs. Mērķis ir ievērot bērna tiesības droši kļūt par pieaugušo, atkalapvienojot ģimenes, piesakoties starptautiskās aizsardzības saņemšanai vai citām imigrācijas procedūrām. (Skat. 16. aili “18 gadu vecuma sasniegšana.”) Bērna labākajās interesēs parasti nebūtu gaidīt 18 gadu vecuma sasniegšanu, lai uzsāktu patvēruma/imigrācijas procedūru, jo kā pieaugušajam tam vairs nebūtu pieejami, iespējams, joprojām nepieciešamie pakalpojumi un padomi. Ir jāņem vērā, ka procesa plānošanā, kaut arī tā nav formāla LIN, labāko interešu faktoru izvērtēšanas process ir jāpamato un jādokumentē.

Daudzas valstis atzīst, ka bērns par pieaugušo pilnībā nekļūst vienas dienas laikā, bet šis process turpinās vēl ilgi pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas. Piemēram, **Norvēģijā** uzņemšanas centru personāls bez pavadības nepilngadīgajiem vai no ģimenes nošķirtiem bērniem izstrādā ilgtermiņa attīstības plānu, izmantojot procedūru, kas ir līdzīga tai, ko paredz Eiropas Padomes *LIFE* projekts.¹¹¹ Šis plāns turpinās arī pēc 18 gadu vecuma sliekšņa sasniegšanas, kad bērns jau ir pieaudzis, un ievēro realitāti, ka attiecībā uz bērnu pieņemtie lēmumi atstāj sekas uz visu mūžu. Plānošana paredz, ka kopā ar bērnu tiek apspriestas reālas īstenošanas iespējas, pilnībā ņemot vērā iespējamās pastāvīgas risinājuma rezultātus.

Tā kā atbilstošā imigrācijas risinājuma izvēlei var būt tālejošas sekas bērna turpmākajā attīstībā, ir svarīgi, lai tiktu ieviesti pastiprināti drošības mehānismi. (skat. 1. aili “Drošības mehānismi.”) Beļģijā jebkuram identificētam bez pavadības nepilngadīgajam vai no ģimenes nošķirta bērnam automātiski tiek piešķirts aizbildnis, jurists un tulks, kuri piedalās procesa plānošanā, tādējādi veidojot daļu no padziļināta procesuālā mehānisma bērna aizsardzībai. Vispārēji tiek ieteikts juridisko palīdzību nodrošināt ne tikai patvēruma vai imigrācijas procedūrās, bet arī agrākā procesa plānošanas posmā, jo šajā stadijā pieņemtajiem lēmumiem būs būtiska ietekme uz bērna nākotni.

¹¹¹ *LIFE* projekta ieteikumus pieņēma Eiropas Padomes Ministru komiteja 2007. gada jūlijā pēc reģionālās konferences “Bez pavadības nepilngadīgo migrācija: rīcība bērna labākajās interesēs,” Torremolinosa, Malaga, Spānija, 2005. gada 27.-28. oktobris. Skat. Eiropas Padomes Ministru komiteja, *Ieteikums CM/Rec(2007)9 par dzīves plāniem nepilngadīgiem migrantiem bez pavadības*, 2007. gada 12. jūlijs, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1164769>

4.6 Labāko interešu principa piemērošana patvēruma un imigrācijas procedūrās

Lēmums uzsākt imigrācijas procesu, kas tiek pieņemts, iesniedzot pieteikumu starptautiskās aizsardzības saņemšanai vai citai procedūrai, būtiski ietekmē bērnu un tā attīstības iespējas. Šajā stadijā labāko interešu princips paredz, ka jānosaka augsts procesuālās aizsardzības līmenis. Bērnam ir nepieciešama vismaz juridiskā palīdzība, neatkarīga pārstāvja vai aizbildņa atbalsts, tulks un iespēja tikt uzklausītam, kā arī bērna viedoklis ir jāņem vērā atbilstoši tā vecumam un brieduma pakāpei. (Skat. 1. aili “Drošības mehānismi.”)

To bērnu lietas, kuri iesnieguši pieteikumu starptautiskās aizsardzības saņemšanai, ir izskatāmas prioritārā kārtībā pret pieaugušo lietām, ievērojot laika elementa lielo nozīmi bērnu gadījumā. Tas nenozīmē, ka šādas lietas jāizskata paātrinātā kārtībā, proti, ar īsākiem procesuālajiem termiņiem. Jebkurā gadījumā ir nepieciešams pienācīgs laiks, lai bērns atpūstos un atgūtos, sāktu uzticēties savam pārstāvim vai aizbildnim, kā arī, lai pienācīgi plānotu procesu vai sniegtu bērnam iespēju tikt pienācīgi uzklausītam.

Kaut arī 1951. gada Konvencijā par bēgļa statusu un tās 1967. gada Protokolā ietvertā bēgļa definīcija attiecas uz visām personām neatkarīgi no to vecuma, ANO Bērnu tiesību komiteja ir atzinusi, ka bēgļa definīcijas interpretācijā jāņem vērā un jārespektē ar vecumu un dzimumu saistīti apsvērumi. Papildu faktori ir īpaši bērniem raksturīgas tiesības, īpaši bērniem raksturīgas vajāšanas formas, bērna attīstības posms, zināšanas un/vai atmiņas par situāciju izcelsmes valstī un neaizsargātību. Saskaņā ar UNHCR bērnu patvēruma pieteikumu vadlīnijām visiem minētajiem faktoriem ir nozīme, vecumam un dzimumam atbilstošā veidā interpretējot bēgļa statusa vai papildu aizsardzības piešķiršanas kritērijus.¹¹²

Saskaņā ar šīm vadlīnijām, izvērtējot, vai bērnam ir pamatotas bailes no vajāšanas rases, reliģiskās piederības, tautības, piederības kādai sociālai grupai vai politisko uzskatu dēļ, kaitējums ir jāaplūko no bērna skatu punkta. To, kāda veida vajāšanai var būt pakļauts bērns, ietekmē bērna vecums, dzimums un seksuālā orientācija, kā arī ekonomiskie un sociālie apstākļi, pastiprinot bērna baiļu sajūtu un palielinot kaitējuma varbūtību. Šī iemesla dēļ ir nepieciešams analizēt aktuālo informāciju par apstākļiem izcelsmes valstī un iegūto informāciju izmantot, lai izvērtētu konkrētā bērna pieteikumu starptautiskās aizsardzības saņemšanai.

Tas, kā valstis nodrošina, ka bērna interesēm tiek dota priekšroka patvēruma/imigrācijas procesā, var atšķirties atkarībā no valstu prakses un procesa noteikumiem. Ja padziļināta izvērtējuma procedūra ir daļa no bērnu tiesību aizsardzības sistēmas, iestādēm būtu jāapsver iespēja izmantot šo informāciju patvēruma/imigrācijas procesā, ievērojot attiecīgos datu aizsardzības principus. Tāda prakse tiek īstenota **Vācijā**, kur federālo zemju specializētie centri veic bez pavadības bērnu padziļinātu izvērtējumu (skat. 11. aili “Konfidencialitāte un datu nodošana”) pirmo divu vai trīs mēnešu laikā no pirmās tikšanās ar bērnu.

Apvienotajā Karalistē dažādas valsts aģentūras sadarbojas, lai savā darbā īstenotu savus konkrētos likumā noteiktos pienākumus “aizsargāt bērnus un veicināt to labklājību”. Lai nodrošinātu, ka visu aģentūru savstarpējā sadarbība tiek pienācīgi koordinēta, valdība ir izdevusi normatīvus norādījumus, pēc kuriem darbs organizējams.¹¹³

Valstīm tik un tā ir pieejamas vairākas rīcības iespējas situācijās, kad netiek konstatēts pamats piešķirt bērnam bēgļa statusu vai papildu aizsardzību, vai ja pastāv nepieciešamība pēc aizsardzības gadījumos, kad atgriešanās nav iespējama.

¹¹² UNHCR, *Guidelines on International protection: Child Asylum Claims*, 2009. gada decembris, <http://www.refworld.org/docid/4b2f4f6d2.html>

¹¹³ Apvienotās Karalistes Iekšlietu birojs, *Working Together to Safeguard Children: A guide to inter-agency working to safeguard and promote the welfare of children*, 2013. gada marts, <http://goo.gl/yJ82Lr>

12. AILE: LABĀKO INTEREŠU ELEMENTU NEIZSMEĻOŠS UZSKAITĪJUMS

Kā minēts iepriekš, saskaņā ar BTK 14. Vispārējo komentāru bērna faktiskā situācija ir uzskatāma par izejas punktu bērna labāko interešu izvērtēšanā. Daži no elementiem, kas jāņem vērā, izvērtējot un nosakot bērna labākās intereses, ir:

Bērna identitāte:

- vecums;
- dzimums;
- seksuālā orientācija;
- izcelsmes valsts;
- reliģiskā piederība, ticība;
- kulturālā identitāte (ņemot vērā arī laiku, kas pavadīts ārpus izcelsmes valsts);
- personība;
- pašreizējās vajadzības un patstāvīguma attīstība (ieskaitot izglītības līmeni).

Vecāka vai (pašreizējā) aprūpētāja viedoklis Bērna viedoklis:

- pieejamās iespējas;
- vēlmes un uzskati attiecībā uz savu identitāti un pieejamajām iespējām.

Ģimenes vides saglabāšana, attiecību uzturēšana vai atjaunošana:

- nozīmīgas attiecības ar citām personām (un šo personu atrašanās vieta);
- bērna tuvo attiecību dziļums un ilgums (ar vecākiem, brāļiem un māsām, citiem ģimenes locekļiem, citiem pieaugušajiem, bērniem no apkārtējās kultūrkopienas);
- sekas, ja bērna tuvās attiecības tiktu izbeigtas (ieskaitot vietu);
- vecāku, aprūpētāju iespējas, tuvas attiecības ar citām personām;
- ģimenes atkalapvienošanas iespējas (pēc meklēšanas, pārbaudēm un izvērtējuma);
- priekšroka tikt aprūpētam ģimenē, lai nodrošinātu pilnīgu un harmonisku bērna personības attīstību.

Bērna aprūpe, aizsardzība un drošums:

- drošība no apdraudējuma;
- labklājība plašākā nozīmē (galvenās materiālās, fiziskās, izglītības, emocionālās vajadzības, vajadzība pēc mīlestības un drošības);
- iespējamība, ka risks vai kaitējums iestāsies nākotnē, un citas sekas lēmumam par bērna drošību.

Neaizsargātības situācija:

- individuālās fiziskās vai emocionālās vajadzības;
- īpašās aizsardzības vajadzības, tajā skaitā cilvēku tirdzniecības un psiholoģisko traumu upuriem;
- nepieciešamība nezaudēt drošības un stabilitātes sajūtu.

Bērna tiesības uz veselību:

- nepieciešamās darbības, lai parūpētos par bērna veselību, tajā skaitā garīgo veselību.

Piekluve izglītībai:

- izglītības vajadzības un izaugsmes iespējas.

13. AILE: LABĀKO INTEREŠU ELEMENTU IZSVĒRŠANA

Zviedrijā, ja patvēruma lietas izskatīšanas procesā vai lēmuma pieņemšanas laikā pastāv īpaši apstākļi, kas būtu jāņem vērā, Zviedrijas Migrācijas pārvalde izvērtē ietekmi uz bērnu. Tai ir īpaša nozīme situācijās, kad pastāv patiesi ārkārtas apstākļi. Tā pārliecinās, vai ir ievēroti procesuālie drošības mehānismi, kā arī, vai ir pienācīgi apsvērts un izvērtēts aizsardzības pamats, kas attiecas konkrēti uz bērnu. Tā arī izvērtē bērna individuālo veselības stāvokli, psihosociālo attīstību un situāciju ģimenē, sabalansējot šos faktorus ar varbūtību, ka bērnam varētu nākties atgriezties izcelsmes valstī vai integrēties Zviedrijā. Tiek ņemts vērā arī bērna viedoklis, un lietā iesaistītajiem darbiniekiem jāizvērtē informācija, ko sniedz citas ar bērnu saistītās personas (piemēram, aizbildnis, sociālie darbinieki), vai jāpaskaidro, kādēļ tas nav ticis darīts. Ar lietu strādājošais personāls savus secinājumus par katru jautājumu var ierakstīt komentāru ailē. Šāda veida pieraksts pašlaik nav obligāts, bet, ja tāds tiktu ieviests, tas uzlabotu secinājumu kvalitāti un atbilstu BTK 14. Vispārējā komentāra 97. rindkopas (f) punkta ieteikumiem par juridisko pamatojumu.

Apvienotajā Karalistē, ja bērns, kurš nav saņēmis starptautisko aizsardzību, nevar doties atpakaļ uz savu izcelsmes valsti “neapmierinošu atgriešanās apstākļu” dēļ, bērnam tiek atļauts pagaidām palikt valstī.¹¹⁴ Iekšlietu biroja darbības politika skaidri nosaka, ka, pieņemot lēmumu par pagaidu palikšanas ilgumu, lēmuma pieņēmējam galvenokārt jāievēro bērna labākās intereses.

Daudzas valstis ir ieviesušas vienotu lēmumu pieņemšanas procesu, kurā tiek noteikts, vai saskaņā ar valsts tiesību aktiem pieteikuma iesniedzējs jāatzīst par bēgļi, jāpiešķir tam papildu aizsardzība vai jāļauj palikt valstī humānu apsvērumu dēļ. Vienots process visbiežāk būtu arī labvēlīgs bērniem, ņemot vērā, ka no bērna attīstības viedokļa laika faktoram ir sevišķi liela nozīme.

Lēmums piešķirt uz humāniem apsvērumiem balstītu vai pagaidu uzturēšanās atļauju gadījumos, kad starptautiskā aizsardzība netiek piešķirta, rada dilemmu, sevišķi bērniem, kam tuvojas pilngadība (skat. 16. aili “18 gadu vecuma sasniegšana”). Daudzos gadījumos šādus lēmumus var pieņemt vienā procesā. Tomēr, ņemot vērā, cik ilgstošas sekas lēmums var atstāt uz bērna attīstību un kļūšanu

Bērna interešu izvērtēšanas un noteikšanas mērķis ir nodrošināt, ka praksē pilnībā tiek ievērotas BTK atzītās tiesības, kā arī nodrošināt bērna vispusīgu attīstību.

Izvērtējumu, kas palīdz atrast pastāvīgu risinājumu, ne vienmēr var veikt, balstoties tikai uz vienu faktoru. Izvērtējot un nosakot risinājumu, kas ir bērna labākajās interesēs, ir būtiski koncentrēties uz konkrēto bērnu.

Jo īpaši BTK 6. Vispārējais komentārs un BTK 14. Vispārējais komentārs paredz, ka konkrētajos faktiskajos apstākļos, kas attiecas uz bērnu, ir nepieciešams:

- Noteikt, kuri elementi ir jāņem vērā (skat. 12. aili “Labāko interešu elementu neizsmeļošs uzskaitījums”).
- Piepildīt tos ar konkrētu saturu un noteikt, cik savstarpēji nozīmīgs ir katrs no tiem.

Izvērtēšana sevī ietver visu lēmuma pieņemšanai konkrētajā situācijā par konkrēto bērnu nepieciešamo elementu analīzi un sabalansēšanu. Nosakot dažādu elementu svarīgumu, var būt jāņem vērā konkurējoši apsvērumi:

- Varbūtībai, ka bērnam var tikt kaitēts, parasti būs lielāka nozīme nekā citiem faktoriem, tādējādi izslēdzot, ka šī iespēja būtu bērna labākajās interesēs.
- Fundamentāls princips ir bērna tiesības uz to, lai to audzinātu vecāki. Ja nepastāv šaubas par bērna drošību, tā labākās intereses visbiežāk ir iespējams realizēt kopā ar ģimeni.
- BTK uzsver nepieciešamību nodrošināt bērna izdzīvošanu un attīstību, tostarp fizisko, garīgo, dvēselisko, morālo un sociālo attīstību. Minēto attīstību parasti vislabāk var nodrošināt, ja bērns paliek ģimenē, savā sociālajā un kultūras vidē, vai uztur ar to tuvus kontaktus.

Izcelsmes valsts sociāli ekonomisko faktoru nozīmes noteikšana var būt sarežģīta, tomēr tā ir nepieciešama. Izvērtējot bērna attīstības scenārijus, ir jāņem vērā tādi faktori kā izglītības iespējas, veselības un neaizsargātības problēmas, kā arī bērna pašreizējās situācijas nepārtrauktība un stabilitāte.

¹¹⁴ Apvienotās karalistes Vīzu un imigrācijas dienests, *Guidance. Granting Discretionary Leave to Asylum Seekers: Process*, 2013. gada jūnijs, 9. lpp., para. 4.4, <http://goo.gl/KRQfmj>

par pieaugušo, lēmumu būtu jābalsta uz LIN, kurā argumentēti izsvērti visi faktori. (Skat. 12. aili “Labāko interešu elementu neizsmeļošs uzskaitījums.”)

Somijā personai, kura ir iesniegusi pieteikumu par starptautisko aizsardzību, var piešķirt pastāvīgo uzturēšanās atļauju uz līdzcietības pamata, ja pieteikuma noraidīšana būtu acīmredzami nepamatota, ņemot vērā iesniedzēja veselību, izveidojušos saikni ar Somiju vai citus individuālus humānus apsvērumus. Bez pavadības nepilngadīgie un no vecākiem nošķirti bērni tiek uzskatīti par šī statusa saņēmēšanas mērķgrupu. Veicot šo procesu, ieteicams visus faktoros, ieskaitot ģimenes vienotību, aprūpes nepārtrauktību, etnisko identitāti un kultūras apsvērumus, izvērtēt un atspoguļot rakstiskā lēmumā. **Norvēģijā** šādu rakstisku lēmumu izsniedz bērna juristam, kas ar to iepazīstina bērna aizbildni un pašu bērnu.

Valstīm ir svarīgi ņemt vērā, ka jebkurš lēmums, ieskaitot LIN, var tikt apstrīdēts, ka jānodrošina juridiskā palīdzība un ka gadījumā, ja ir pieejama jauna informācija, ir jāparedz iespēja lietu izskatīt atkārtoti. Saskaņā ar pārskatītās Patvēruma procedūru direktīvas 40. panta 2. punktu vēlāki pieteikumi ir pieņemami, ja pastāv “jauni elementi vai fakti”.

14. AILE: BĒRNA LABĀKO INTEREŠU SABALANSĒŠANA AR CITĀM INTERESĒM

Jo vērtētās un noteiktās bērna intereses varētu būt pretrunā citām, piemēram, citu bērnu, sabiedrības, vecāku interesēm vai tiesībām.

Kā norādīts BTK 14. Vispārējā komentāra 39. un 40. punktā, ja interešu saskaņošana nav iespējama, iestādēm un lēmumu pieņēmējiem būs jāizanalizē un jāizsver visu iesaistīto pušu tiesības, paturot prātā, ka:

- bērna tiesības uz to, ka viņa intereses ir primārais apsvērums, nozīmē, ka bērna interesēm ir augsta prioritāte un tās nav tikai viens no vairākiem faktoriem, kam jāpievērš uzmanība.
- Tāpēc lielāka nozīme jāpiešķir tam, kas bērnam der vislabāk.

To nosaka bērna īpašā situācija, kuru raksturo:

- atkarība;
- brieduma pakāpe;
- īpašais tiesiskais statuss;
- nespēja izteikties.

Lai bērna intereses uzskatītu par «primārām», ir nepieciešams apzināties, kāda nozīme jebkuras darbības veikšanā ir bērna interesēm, un vēlēt šīs intereses uztvert kā prioritāras jebkurā situācijā, bet īpaši gadījumos, kad attiecīgā rīcība neapšaubāmi ietekmēs konkrētos bērnus.

Turklāt BTK 6. Vispārējā komentāra 86. punktā ir norādīts, ka “uz tiesībām nebalstītiem argumentiem, piemēram, norādes uz vispārējo migrācijas kontroli, nevar būt priekšroka pret labāko interešu apsvērumiem.”

4.7 Pastāvīga risinājuma atrašana

Kad bērns būs izgājis imigrācijas vai bēgļa statusa piešķiršanas procedūras un saņēmis galīgo lēmumu, bērnam būs zināms tā juridiskais statuss valstī un būs iespējams turpināt plānot nākotni. Ir jāatzīmē, ka ne uz visiem bez pavadības nepilngadīgajiem vai no vecākiem nošķirtajiem bērniem Eiropā, piemēram, ES pilsoņiem, attiecas patvēruma vai imigrācijas procedūras.

LIN process vispārējā gadījumā var tikt aprakstīts valsts patvēruma vai imigrācijas procesa regulējumā, un šādā gadījumā arī būs norādīts, kur šajā procesā ir jāveic LIN. Lai arī nav konkrēti noteikts, kurā patvēruma piešķiršanas vai imigrācijas procesa brīdī būtu nepieciešams organizēt LIN, pamatprincips ir tāds, ka noteikšana jāorganizē katru reizi, kad nepieciešams pieņemt lēmumu, kuram būs būtiska ietekme uz bērna nākotni, un tai jānotiek, pamatojoties uz veiktajiem LII. Ja attiecībā uz bērnu tiek pieņemti vairāki būtiski lēmumi vai veiktas darbības, pakāpeniski pieaugs procesuālo drošības garantiju līmenis, atspoguļojot to, cik lielā mērā tiek ietekmēta bērna nākotne, noslēdzot procesu ar pilnu LIN. Tātad LII parasti jāveic, lai palīdzētu pieņemt lēmumu imigrācijas/patvēruma lietā, savukārt LIN galvenokārt tiktu izmantota pēc patvēruma/imigrācijas procedūras, lai šīs procedūras rezultāts tiktu izmantots, izvērtējot piedāvātā pastāvīgā risinājuma piemērošanas jomu, bet neatceļot pašu patvēruma/imigrācijas lietas lēmumu.

LIN pēc lēmuma pieņemšanas patvēruma/imigrācijas lietā identificē vispiemērotāko pastāvīgo risinājumu pārvietošanai no pieejamajiem rīcības

variantiem, ko nosaka piemērojamais tiesiskais regulējums, kā arī risina pavadņa neesamības vai nošķirtības problēmu.

Ja identificēto pastāvīgo risinājumu nav iespējams īstenot vai atklājas jauna informācija, LIN vai, atkarībā no jaunās informācijas, patvēruma/imigrācijas lietas lēmumu var izskatīt no jauna atbilstoši piemērojamajām tiesību normām.

Pastāvīgs risinājums būs īstenojams ilgtermiņā un būs ilgtspējīgs. Šādi tiks nodrošināts, ka bez pavadības nepilngadīgais vai no vecākiem nošķirtais bērns var attīstīties par pieaugušo tādā vidē, kurā tiek ievērotas viņa vai viņas vajadzības un īstenotas Bērna tiesību konvencijā paredzētās tiesības, kā arī bērnam tajā nepastāvēs vajāšanas un būtiska kaitējuma risks. Saskaņā ar labāko interešu ievērošanas principu pastāvīgā risinājuma noteikšanā jāizmanto LIN kā stingrāko procesuālo standartu piemērošanas paņēmiena rezultāti, jo tam būs nozīmīga ietekme uz bērna ilgtermiņa attīstību un kļūšanu par pieaugušo. (Skat. 1. aili “Drošības mehānismi.”)

Veicot LIN, ir lietderīgi koncentrēties uz šīs noteikšanas konkrēto mērķi. LIN mērķis jau no paša sākuma ir iepazīties ar konkrētā bērna situācijas apstākļiem, lai saprastu, kāds risinājums būtu šī bērna labākajās interesēs.

Dažas valstis ir ieviesušas kārtību, saskaņā ar kuru LIN veic par patvēruma/migrācijas lietām atbildīgā iestāde. Citās, īpaši kad uz bez pavadības nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtajiem bērniem neatiecina starptautiskās aizsardzības procedūru, piemēram, ja tie ir ES pilsoņi, LIN veic citas iestādes, kas ir daļa no bērnu tiesību aizsardzības vai tiesu sistēmas. Institūcijām vai pārstāvjiem, kas, meklējot pastāvīgu risinājumu, nosaka bērna intereses, ideālā gadījumā būtu jābūt neatkarīgiem un neieinteresētiem, ar personālu, kam ir nepieciešamā pieredze bērnu tiesību aizsardzībā un kas neatrodas interešu konfliktā saistībā ar bērna tiesību aizstāvību.

Ir ieteicams izstrādāt detalizētāku kārtību, kādā šie apsvērumi tiks ievēroti. Piemēram, balstoties uz secinājumiem, ko ieguva izmeklēšanā par bez pavadības bērnu un jauniešu cilvēktiesībām **Apvienotajā Karalistē**, parlamenta Apvienotā cilvēktiesību komiteja (JCHR) ieteica valdībai izvērtēt iespēju ieviest neatkarīgu, vienotu LIN procesu. Komiteja ieteica izvērtējumā analizēt potenciālās priekšrocības, ko dotu šāds jauns formalizēts process pretēji esošā modeļa iespējamajai uzlabošanai kā alternatīvam risinājumam. Neatkarīgi no izvēlēta modeļa sistēmas prioritātei jābūt bez pavadības bērnu interesēm.¹¹⁵

Kad galvenais apsvērums ir labāko interešu ievērošana, bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu situācijas pastāvīgs risinājums var būt dažādi pasākumi, ko ietekmē arī valstī pieejamās likumiskās iespējas. Ņemot vērā BTK 14. Vispārējā komentārā minētos elementus, LIN tiks izvērtēti bērnam pieejamie rīcības varianti, kas apmierinātu nepieciešamību pēc aizsardzības un nodrošinātu tā turpmāko aprūpi. Pastāvīgi risinājumi var tikt apsvērti un īstenoti, piemēram, organizējot ģimenes atkalapvienošanas vai atkalapvienošanas ar radnieku vai bijušo aprūpētāju izcelsmes valstī vai trešajā valstī, izmantojot atbilstīgus alternatīvās aprūpes mehānismus. Galējais risinājums, ko piemēro gadījumos, kad ģimenes locekļu nav, tie nav atrodamī vai ģimenes apvienošanās uzskatāma par bērna labākajām interesēm neatbilstošu, ir adopcija.

Ir ļoti svarīgi, lai katram bez pavadībām vai atšķirtam bērnam paredzēta pastāvīga risinājuma identificēšanas un īstenošanas procesā tiktu ieviesti pasākumi, kas garantē bērna tiesības tikt uzklautam. (Skat. 6. aili “Bērna līdzdalība.”). **Itālijā**, ja bērns ir piekritis brīvprātīgai repatriācijai un lūdzis to veikt, plānošana tiek veikta kopīgi ar bērnu un tā ģimeni, iesaistot bērnu aizsardzības sociālo dienestu un SMO. **Norvēģijā** “kartēšanas process”, kuru sāk uzņemšanas centrā, pāriet plānošanas procesā, kad tiek īstenots pastāvīgais risinājums.

¹¹⁵ Lordu palātas un Pārstāvju palātas kopējā komiteja cilvēktiesību jautājumos, *Human Rights of Unaccompanied Migrant Children and Young People in the UK, First Report of Session 2013-14*, 2013. gada maijs, para. 33, <http://goo.gl/OeOrdx>

Neatkarīgi no tā, kāds ir bez pavadības nepilngadīgā vai no ģimenes nošķirta bērna imigrācijas statuss, nepārtrauktiem mēģinājumiem meklēt tuvākos vai tālākos bērna ģimenes locekļus ir noteicoša loma, lai varētu konstatēt, vai ģimenes atkalapvienošanās ir bērna interesēs. Ja ģimeni izdodas atrast trešajā valstī, ir jācenšas vai vismaz jāizvērtē iespēja organizēt ģimenes atkalapvienošanos šajā valstī. Gadījumā, ja vecāki ir atrasti, taču konkrētajā situācijā vai konkrētajā teritorijā neuzturas legāli, atkalapvienošanās īstenot ir sarežģītāk. Tomēr, ja tiek atzīts, ka tas ir bērna labākajās interesēs, iespējams, ir jāorganizē atkalapvienošanās mītnes valstī vai trešajā valstī, lai ievērotu bērna labāko interešu principu. Tas būs atkarīgs no konkrētās situācijas un tā, kāds juridiskais statuss ir bērnam un citā valstī esošajiem ģimenes locekļiem. Ja bērnam saskaņā ar ES tiesībām ir bēgļa statuss, bērns būs tiesīgs pieteikties ģimenes atkalapvienošanai ar tuvākajiem ģimenes locekļiem (piemēram, vecākiem) patvēruma valstī. Ja ģimene (piemēram, vecāki) tiek atrasta trešajā valstī, atkalapvienošanās šajā trešajā valstī var tikt izvērtēta LIN procesā, iesaistot tajā attiecīgās iesaistītās puses trešajā valstī. Pārstrādātajā Dublinas regulā ir konkrēti norādīti drošības mehānismi, ko attiecinā uz bērniem bez pavadības vai atšķirtiem bērniem, norādot, ka bērna intereses ir prioritāras, un nosakot, ka dalībvalstīm cieši jāsadarbojas savā starpā un bērna labāko interešu izvērtēšanā īpaši jāņem vērā ģimenes atkalapvienošanās, bez pavadības vai atšķirtā bērna labklājība un sociālā attīstība, drošums un drošība.¹¹⁶ Atkarībā no bērna un vecāku statusa pastāvīgs risinājums var tikt īstenots vai nu valstī, kurā atrodas vecāki, vai valstī, kurā atrodas bērns un kurā tam ir ļauts tiesiski uzturēties. Izšķirošais apsvērums šādā gadījumā ir risinājuma ilgtspēja no bērna viedokļa un tas, kurā valstī un ar kādu statusu to vislabāk realizēt.

Lai noteiktu, vai ģimenes atkalapvienošanās ir bērna labākajās interesēs, lietderīgi ir iegūt informāciju par situāciju ģimenē, ieskaitot iespējamu dzīvesvietas apsekošanu. Ģimenes apsekošana ietver sīki izklāstītu ziņojuma sastādīšanu par ģimenes situāciju, tostarp apstākļu aprakstu, kuri var ietekmēt atkalapvienošanos, ieskaitot mājokli, ģimenes ekonomisko situāciju, ģimenes locekļu veselības stāvokli, vēlmi atkalapvienoties ar bērnu, spēju par bērnu parūpēties, attiecības ģimenes locekļu starpā un citus jautājumus, kam var būt nozīme, piemēram, atkarības vielu lietošanu.

Tomēr atsevišķās izcelsmes valstīs šādas informācijas ieguve var radīt zināmas grūtības. (Skat. arī 10. aili "Informācijas iegūšana."). Papildus meklēšanas organizēšanai ar savu pārstāvniecību izcelsmes valstīs vai Starptautiskās Sarkanā Krusta komitejas (SSKK) starpniecību tādas valstis kā **Itālija, Somija, Austrija un Beļģija** sadarbojas ar Starptautisko Migrācijas organizāciju (SMO), Starptautisko sociālo dienestu (SSD) un partneriem izcelsmes valstīs, lai šajās valstīs organizētu ģimenes meklēšanu, dzīvesvietas apsekošanu, reintegrācijas plānošanu un monitoringu. Lai gan vairākas valstis sadarbojas ar SSD, lai individuālos gadījumos veiktu ģimenes meklēšanu un dzīvesvietas apsekošanu izcelsmes valstī, **Somijai** ir noslēgta formāla vienošanās ar SSD ģenerāls sekretariātu par bez pavadības vai atšķirtu bērnu ģimeņu vai juridisko aizbildņu meklēšanu. Saskaņā ar vienošanos meklēšana netiek veikta, ja noskaidrojas, ka bērnam vai tā ģimenei var draudēt briesmas. Lēmums par meklēšanas pārtraukšanu tiek pieņemts saskaņā ar SSD, kā arī bērna un tā pārstāvja/aizbildņa sniegtajiem norādījumiem.

Situācijās, kad bērna interesēs būtu atgriezties izcelsmes valstī vai pastāvīgās dzīvesvietas valstī, UNHCR un UNICEF, ņemot vērā bažas par bērna aizsardzību konkrēti saistībā ar atgriešanos, ir izstrādātas vadlīnijas par minimālajiem drošības mehānismiem, ko piemēro bez pavadības un atšķirtu bērnu atgriešanās gadījumos. UNICEF Vadlīnijas par bērnu tirdzniecības upuru aizsardzību¹¹⁷ un UNICEF Rokasgrāmata par bērnu tirdzniecības upuru tiesību aizsardzību Eiropā¹¹⁸ attiecas uz bērniem, kas ir cietuši no cilvēku tirdzniecības, kamēr UNHCR izdevums *Īpaši pasākumi attiecībā uz bez pavadības un atšķirtu bērnu atgriešanos*

¹¹⁶ Eiropas Padome un Eiropas Parlaments, *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 604/2013 (2013. gada 26. jūnijs), ar ko paredz kritērijus un mehānismus, lai noteiktu dalībvalsti, kura ir atbildīga par trešās valsts valstspiederīgā vai bezvalstnieka starptautiskās aizsardzības pieteikuma izskatīšanu, kas iesniegts kādā no dalībvalstīm (pārstrādāta redakcija)*, <http://goo.gl/XnJ2mV>

¹¹⁷ UNICEF, *Guidelines for the Protection of Child Victims of Trafficking*, 2013. gada 26. jūnijs, http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf

¹¹⁸ UNICEF, *Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe*, 2006. gads, <http://www.refworld.org/docid/49997af7d.html>

15. AILE: MINIMĀLIE DROŠĪBAS PASĀKUMI ATGRIEŠANĀS GADĪJUMOS

UNICEF rokasgrāmata bērniem, kuri Eiropā cietuši no cilvēku tirdzniecības, apraksta minimālos šādu bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu atgriešanās drošības pasākumus. UNHCR īpašos pasākumus bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu atgriešanai Afganistānā iespējams attiecināt arī uz citām situācijām. Abos dokumentos tiek ieteikts, lai:

- lēmums tiktu pieņemts formālā procedūrā, ievērojot visus nepieciešamos drošības mehānismus, izvērtējot visus risinājumus primāri no bērna interešu viedokļa, kā arī pilnībā informējot, konsultējot un atbalstot bērnu.
- Pirms atgriešanas tiktu godprātīgi pieliktas pūles ģimenes meklēšanā, kā arī individuāli izvērtēts, vai ģimene vēlas un spēj uzņemt bērnu.
- Ja ģimenes meklējumi ir nesekmīgi, kā galējais līdzeklis jāapsver atgriešanās bērnu aprūpes iestādē, ja tas ir konkrētā bērna labākajās interesēs.
- Minimālās prasības uzņemšanas un aprūpes pasākumiem ir šādas:
 - bērna sagaidīšana lidostā, nekavējoties nodrošinot atbilstīgu dzīvesvietu, pamatvajadzību apmierināšanu, izglītības un veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanu;
 - atbilstīgi apmācīta un kvalificēta, tostarp bērnu aizsardzības jautājumos, aprūpētāja vai aizbildņa iecelšana, kurš formāli uzņemas atbildību par bērnu;
 - individuāls bērna ilgtspējīgas reintegrācijas plāns, kas sagatavots sadarbībā ar bērnu un tā aizbildni;
 - pienācīga, turpināta pēcatgriešanās uzraudzība.
- Individuālo riska un drošības izvērtējumu veic profesionāji:
 - drošības izvērtējums galvenokārt ir vērsts uz to, lai izvērtētu iespējamo apdraudējumu, ko bērnam un/vai tā radniekiem var radīt cilvēku tirgotāji un to līdzinātāji. Šī iemesla dēļ uzmanība tiek veltīta tiem apdraudējumiem, kas ir specifiski bērnam, kas cietis no cilvēku tirdzniecības, un tiem, kas skar ikvienu bērnu neatkarīgi no izcelsmes valsts. Šim nolūkam attiecīgās valsts, kurā atrodas no cilvēku tirdzniecības cietušais bērns, sociālais dienests vai bērnu labklājības iestāde ievāc informāciju no tiesībaizsardzības iestādes vai tiesībaizsardzības jomā strādājošas izlūkošanas aģentūras bērna izcelsmes valstī, vai no starptautiskas policijas organizācijas.
- Riska izvērtējumā tiek izpētīti apstākļi, kas bērnam ir mājās un kopienā, kurā bērns varētu atgriezties, lai izvērtētu, vai šāda atgriešanās ir bērna labākajās interesēs. To iniciē sociālais dienests vai bērnu labklājības iestāde, kuras pārziņā bērns atrodas, un tajā tiek pieprasīta informācija no aģentūras bērna izcelsmes valstī, kam ir zināma bērna ģimene vai tās personas dzīvesvieta (vai institūcijas atrašanās vieta), kas par bērnu uzņemsies atbildību, un apkārt esošā kopiena.

Afganistānā apraksta minimālos drošības pasākumus, atgriežot bērnus uz Afganistānā,¹¹⁹ ko var pēc analogijas attiecināt uz citām situācijām. (Skat. 15. aili “Minimālie drošības pasākumi atgriešanās gadījumos.”). Pēc ES Komisijas lūguma ir veikts salīdzinošs pētījums un saraksts ar norādījumiem labās prakses īstenošanai,¹²⁰ kas var būt informācijas avots ES dalībvalstīm par Atgriešanās direktīvas īstenošanu tādā veidā, ka tiek ievērotas bērnu tiesības.

Itālijā, kur tiek pieļauta vienīgi labprātīga atgriešanās, bērna reintegrāciju izcelsmes valstī cenšas panākt ar strukturētu pasākumu palīdzību, atbalstot ar finansējumu un monitoringu. Novērošanas periods, kura minimālais ilgums ir seši mēneši, var mainīties atkarībā no reintegrācijas plāna vajadzībām, kurā, ja nepieciešams, var būt paredzēta bērna atgriešanās skolā, iesaistīšanās darba tirgū vai medicīniskās palīdzības sa-

¹¹⁹ UNHCR, *Special measures applying to the return of unaccompanied and separated children to Afghanistan*, 2010. gada augusts, <http://www.refworld.org/docid/4c91dbb22.html>

¹²⁰ Eiropas Padome bēgļu un izsūtīto personu jautājumos, *Comparative Study on Practices in the Field of Return of Minors*, 2011. gada decembris, HOME/2009/RFX/PR/1002, <http://www.refworld.org/docid/4f17ebed2.html>

ņemšana. Gatavošanās procesu sāk tikai tad, ja bērns to lūdzis. Ģimenes meklēšanu un ģimenes izvērtēšanu pēc bērna lūguma veic SMO, pamatojoties uz vienošanos ar Darba un sociālās politikas ministriju, ja bērns un ģimene tam devusi informētu piekrišanu.

Reintegrācijas projekts tiek plānots, cieši sadarbojoties ar bērnu, tā ģimeni, SMO un sociālajiem dienestiem, un to apstiprina Darba ministrija.

Bez pavadības nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtiem bērniem, kuri atgriežas no **Norvēģijas**, pēcatgriešanās uzraudzību veic vietējās NVO Ugandā, bet bez pavadības nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirtiem bērniem, kuri atgriežas no **Beļģijas** – Kongo DR. Dažos gadījumos tā ietver arī pēcatgriešanās atbalstu ģimenēm.

Situācijā, kad tiek apsvērta ģimenes atkalapvienošana vai alternatīvas aprūpes organizēšana, vai atgriešanās pie radniekiem, ļoti būtiski ir arī izvērtēt, kā izcelsmes valstī vai valstī, kurā tiek apsvērta aprūpes organizēšana, funkcionē bērnu aizsardzības sistēma.¹²¹

Apsverot atgriešanās iespēju, **Zviedrijas** Migrācijas lietu padome pirms bez pavadības vai atšķirta bērna atgriešanās kā pastāvīga risinājuma izveles veic faktu izpēti, apkopojot informāciju par izcelsmes valsti, kas attiecas uz bērniem, piemēram, par bērnu aizsardzības sistēmu un tās spēju cita starpā novērot bērnus, kuri atgriezušies, kā arī izglītības un veselības aprūpes pakalpojumiem. Faktu izpētes procesā ievāktā informācija tiešsaistē ir pieejama zviedru valodu protošajām iestādēm.¹²²

Atgriešanās, nepasliktinot bērna neaizsargātības stāvokli, nebūs iespējama gadījumos, kad: ģimene nav at-rasta un nav atbilstošas bērnu tiesību aizsardzības sistēmas; valstī nav pienācīgu bērniem domātu uzņemšanas centru un pārstāvju vai aizbildņu, kas varētu palīdzēt bērnam uzreiz pēc atgriešanās un, ja nepieciešams, turpināt tā reintegrāciju; bērns nepievienojas ģimenei vai radniekiem vai tam nav pieejams atbalsts.

Ja bērnam atļauj līdz pilngadības sasniegšanai palikt valstī humānu apsvērumu vai cita veida aizsardzības dēļ, tas pats par sevi nav uzskatāms par bez pavadības vai atšķirta bērna situācijas risinājumu. Īpaši satraucoša ir prakse, saskaņā ar kuru bērniem ļauj palikt valstī līdz pilngadības sasniegšanai un tad tos atgriež. Bērna sekmīga nokļūšana pieaugušo kārtā var tikt apdraudēta, ja kopā ar bērnu netiek izstrādāts un īstenots individuāli izveidots reintegrācijas plāns. Eiropas Padome veicina centienus sniegt palīdzību jauniešiem un atvieglot tiem pāreju pieaugušo kārtā, kas ir pozitīvs solis šo mazaizsargāto jauniešu nedrošās situācijas uzlabošanā. (Skat. 16. ailī “18 gadu vecuma sasniegšana.”)

Ungārijā, ievērojot to, ka neaizsargātība nebeidzas reizē ar juridiskās pilngadības sasniegšanu, bērniem, kuriem ir piešķirts bēgļa statuss vai papildu aizsardzība, ja tie ir bez pavadoņa vai atšķirti, ir tādas pašas tiesības uz pēcaprūpes aizsardzību līdz 24 gadu vecumam kā vietējiem bērniem.

Francijā bērni, kas ir saņēmuši sociālo palīdzību trīs gadus pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, var pie-teikties pilsonības saņemšanai un nonākšanai valsts aizbildnībā līdz pilngadības sasniegšanai 18 gadu ve-cumā. Bērni, kas ir sasnieguši tādu brieduma pakāpi, ka var kļūt par aroda mācekļiem, var noslēgt līgumu (*contrat jeune majeur*) ar valsti, lai drīkstētu palikt Francijā tik ilgi, līdz viņi ir beiguši mācības un ir gatavi paši par sevi parūpēties.

Itālijā, kad bez pavadības nepilngadīgajam paliek 18 gadu, tiesību aktos ir paredzēta iespēja iegūt uzturēšanās atļauju, lai iegūtu izglītību, iekļūtu darba tirgū vai strādātu, ja bērns tā vai citādi valstī ir uzturējies legāli trīs gadus pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas un ir piedalījies sabiedriskās vai pilsoniskās integrāci-jas programmā vismaz divus gadus vai ir bijis uzticēts aizbildnim vai audžuvecākam, un ir saņemts pozitīvs atzinums no Darba un sociālās solidaritātes ministrijas.

¹²¹ Skat. arī bukletu par projektu Monitoring Mechanism for Returned Minors, HIT Foundation, Nidos and Mercado <http://goo.gl/Uckoc6>

¹²² Skat.: LIFOS, *Migrationsverket räts- och landsinformationssystem*, <http://lifos.migrationsverket.se>

16. AILE: 18 GADU VECUMA SASNIEGŠANA

Bez pavadības nepilngadīgie vai no vecākiem nošķirti bērni, 18 gadu vecumā paliekot pilngadīgi, kļūst par oficiāli neregistrētiem pieaugušajiem imigrantiem, tādējādi zaudējot tiesības un aizsardzību, kas attiecas uz bērniem. Papildu tiesības un aizsardzība, kas tiem pienācās kā bērniem, vienu dienu ir pieejamas, bet nākamajā dienā to vairs nav.

Starp problēmām, ar kurām, pārejot pieaugušo kārtā, saskaras bez pavadības nepilngadīgie vai no vecākiem nošķirti bērni, ir:

- sociālo, ekonomisko un izglītības tiesību zaudēšana;
- tiesību uzturēties īpašās jauniešiem domātās mītnēs vai audžuģimenē zaudēšana;
- oficiāla pārstāvja/aizbildņa zaudēšana;
- aizturēšanas risks;
- risks tikt deportētiem uz valsti, kuru tie, iespējams, vairs neatceras un ar kuru tiem vairs var nebūt kontaktu;
- informācijas trūkums par pieaugušo tiesībām;
- tiesas vai tiesību pārkāpuma atlīdzinājuma nepieejamība.

Ņemot vērā patlaban izmantoto vecuma noteikšanas metožu nenoteiktību, kļūdaini noteikts vecums var situāciju pasliktināt.

EP kopā ar UNHCR izstrādāja ziņojumu, kurā pievērta uzmanību šīm problēmām, lūdzot valstis un iesaistītās iestādes pieņemt pasākumus, lai šī pāreja noritētu veiksmīgi neatkarīgi no tā, vai par pieaugušajiem kļūstošie bez pavadības nepilngadīgie ir bēgļi vai patvēruma meklētāji.¹²³ EP pēc ziņojuma publicēšanas vienbalsīgi pieņēma rezolūciju, kurā aicināja dalībvalstis:

- ņemt vērā bez pavadības nepilngadīgo vai no ģimenes nošķirto bērnu, kuri sasniedz pilngadību, īpašo situāciju;
- izveidot pārejas kategoriju un īstenot politikas pasākumus, kas attiecas uz:
 - sociālo palīdzību un izglītību;
 - piekļuvi informācijai;
 - ilgāku palīdzību dzīvesvietas jautājumā, līdz rasts risinājums;
 - piekļuvi veselības aprūpei.
- Apmācīt sociālos darbiniekus darbam ar pārejas kategorijā ietilpstošajām personām. Izmantojot pieredzi, kas gūta SOS ciematu sāktajā *I Matter* kampaņā par to, kā vienkāršot kārtību, kādā pastāvīgu dzīvi uzsāk jaunieši, noderīgi var būt šādi prakses piemēri:¹²⁴
 - Abpusēja atbalsta veicināšanai dibināt jauniešu kontaktus ar citiem līdzīgā situācijā esošiem jauniešiem
 - Nodrošināt brīvprātīgos atbalsta darbiniekus kā papildu atbalsta sniedzējus jauniešiem ārpus formālās sistēmas

¹²³ 123 UNHCR, *Unaccompanied and Separated Asylum-seeking and Refugee Children Turning Eighteen: What to Celebrate?* 2014. gada marts, <http://www.refworld.org/docid/53281a864.html>

¹²⁴ 124 SOS Children's Villages International, *Ageing Out of Care: From Care to Adulthood in European and Central Asian Societies. I Matter Campaign*, 2010. gada decembris, <http://www.york.ac.uk/inst/spru/pubs/pdf/ageing.pdf>

4.8 Monitorings

Ieviešot sistēmas un procedūras labāko interešu principa piemērošanai, valstīm jāievēro 2003. gada BTK 5. Vispārējais komentārs par vispārējiem īstenošanas pasākumiem, ieskaitot 12. pantā minēto bērna aktīvo lomu savu tiesību uzsvēršanā, aizsardzībā un kontrolē. Lai bērni gūtu labumu no šīs nacionālā līmeņa prakses, tā jāpiemēro vienoti. Valstīm grūtības varētu sagādāt pienācīgas prakses īstenošana visā valsts teritorijā tādā kvalitātē, ko apliecina monitorings, lai bez pavadības nepilngadīgais vai no ģimenes nošķirts bērns saņemtu vienādu atbalsta līmeni dažādos reģionos un administratīvajās teritorijās.

Ja vietējā līmenī pastāv bez pavadības nepilngadīgajiem un no vecākiem nošķirti bērniem nodrošinātās aizsardzības līmeņa atšķirības, tas potenciāli šos bērnus var nostādīt bīstamā situācijā atkarībā no reģiona, kurā tie atrodas. Valsts veikts monitorings un atbalsta sniegšana vietējām iestādēm to pienākumu izpildē būtu papildu drošības mehānisms bērniem un ideālā situācijā veidotu daļu no vienotas aizsardzības sistēmas.

Šāds labāko interešu principa monitorings tiktu attiecināts uz visu valsts bērnu tiesību aizsardzības sistēmu, kā arī ES valstī no ārpusē ieceļojošu bez pavadības nepilngadīgo vai no ģimenes nošķirtu bērnu gadījumā – uz imigrācijas un patvēruma procedūrām.

5 SECINĀJUMI

Kā minēts Konvencijā par bērna tiesībām, neatkarīgi no apstākļiem vai imigrācijas statusa bērns pirmkārt ir un paliek bērns, un pret viņu arī ir jāizturas kā pret bērnu. Bērniem, kuri īslaicīgi vai pavisam ir zaudējuši ģimenes atbalstu, pienākas īpaša aizsardzība un palīdzība. Tas ir īpaši svarīgi bērniem, kuri bez pavadības vai no ģimenes nošķirti šķērso robežu un tādējādi ir īpaši neaizsargāti un pakļauti riskam.

Atbilstoši BTK primārajam apsvērumam katrā lēmumā par bez pavadības nepilngadīgajiem vai no vecākiem nošķirtiem bērniem no to ierašanās vai identifikācijas brīža līdz pastāvīgi piemērojama risinājuma rašanai, ir jābūt bērna interesēm. Valstīm var būt problemātiski nodrošināt nepieciešamo aizsardzību un aprūpi. Saskaņā ar labāko praksi šo bērnu vajadzības un situācija, kurā tie atrodas, ir jāizvērtē vispusīgi, kas var radīt grūtības, ja sistēma parasti ir paredzēta atsevišķu konkrēta bērna dzīves jautājumu risināšanai. Bez pavadības nepilngadīgo un no vecākiem nošķirtu bērnu gadījumā risinājumi, kuriem ir vislabvēlīgākā ietekme uz konkrēto bērnu, ir jāidentificē un jāīsteno vispusīgi.

Valstu rīcība daudzos gadījumos ietekmē bērnus, taču ne katram valsts pieņemtajam lēmumam ir nepieciešams pilns un formāls process bērna interešu noteikšanai. Bērna tiesību komitejas definētais pamatprincips paredz – **jo lielāka ietekme uz bērnu ir lēmumam, jo vairāk drošības mehānismu nepieciešams paredzēt tā pieņemšanā.**

Tiecoties pēc esošās kārtības un procedūru tālākas attīstības vai jaunu izveidošanas, lai nodrošinātu, ka Eiropā tiek ievērots bez pavadības nepilngadīgais un no vecākiem nošķirtu bērnu interešu princips, UNICEF un UNHCR ir iepazinušies ar valstu un to partneru pieredzi. UNHCR un UNICEF iesaka valstīm šo principu iedzīvināt minētajā kārtībā un procedūrās:

- nodrošinot, ka bērna interešu noteikšanā tiek izmantota vispusīga pieeja, kurā tiek ņemtas vērā visas bērna īpatnības, apstākļi un vajadzības.
- Cenšoties panākt, lai procedūras būtu bērniem draudzīgas, tostarp sniedzot informāciju bērniem draudzīgā veidā.
- Sniedzot bērniem iespējas tikt uzklausi atbilstoši to vecumam un brieduma pakāpei.
- Cenšoties iegūt visu būtisko informāciju no paša bērna un noderīgiem avotiem tik agrā procesa stadijā, cik nepieciešams, lai laikus izprastu bērnu un apstākļus, kādos tas atrodas.
- Aktīvi cenšoties panākt agru bērna uzticēšanos.
- Panākot, ka visām iesaistītajām personām, ar kurām saskaras bez pavadības nepilngadīgais vai no ģimenes nošķirts bērns, ir vienots redzējums par bērna nākotni.
- Izvērtējot rīcību īstermiņā, vidējā termiņā un ilgtermiņā, kas ļautu bērnam pieaugt vidē, kurā ir nodrošinātas visas vajadzības un ievērotas bērna tiesības, kā arī bērns netiek pakļauts vajāšanai vai būtiskam kaitējumam.

UNHCR un UNICEF apsveic vairāku Eiropas valstu centienus labāko interešu principa piemērošanā, no kuriem daudzi ir izklāstīti iepriekš. Mēs ceram, ka šis izdevums sniegs pozitīvu pienesumu, lai palīdzētu valstīm un citām iesaistītajām pusēm izstrādāt nacionāla mēroga bērnu aizsardzības, patvēruma un imigrācijas sistēmas, lai nodrošinātu, ka bez pavadības nepilngadīgie un no vecākiem nošķirti bērni vispirms tiek uztverti kā bērni. Mēs sagaidām, ka arī turpmāk varēsim strādāt kopā, lai īstenotu sapni, kurā bērnu intereses ir ikviena primārais apsvēruma, un kurā bērni, kuri īslaicīgi vai pavisam zaudējuši ģimenes atbalstu, saņemtu īpašu aizsardzību un palīdzību, uz ko tiem ir tiesības.www.unicef.org

UNHCR
P R O T E C T I N G
REFUGEES
R E B U I L D I N G
LIVES

www.unhcr.org/donate

UNHCR Bureau for Europe
11b Rue van Eyck
1050 Brussels
www.unhcr.org

unitefor
CHILDREN

www.supportunicef.org

United Nations Children's Fund
3 United Nations Plaza
New York, NY 10017, USA
www.unicef.org